MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Eglė Riaubaitė
Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

SVEIKATOS SUTRIKDYMAI IR BAUDŽIAMOJI ATSAKOMYBĖ UŽ JUOS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. habil. dr. V. Piesliakas

Vilnius, 2005

TURINYS

Įvadas .....3 psl.
1. Sveikatos sutrikdymų baudžiamoji teisinė charakteristika.....6 psl.
1. 1. Sveikatos sutrikdymų pagrindiniai statistikos rodikliai, jų analizė.....6 psl.
1. 2. Sveikatos sutrikdymai ir kitos nusikalstamos veikos, jų atribojimo problemos ir normų konkurencijos išsprendimas.....12 psl.
2. Sveikatos sutrikdymų sudėčių analizė.....21 psl.
2. 1. Sveikatos sutrikdymų sudėčių ypatumai naujajame BK.....21 psl.
2. 2. Objektyviųjų požymių analizė.....25 psl.
2. 3. Subjektyviųjų požymių analizė.....37 psl.
3. Baudžiamosios atsakomybės priemonės, taikomos už sveikatos sutrikdymus. Jų ypatumai naujajame BK ir teismų praktikoje.....44 psl.
3. 1. Baudžiamoji atsakomybė realiai atliekant bausmę.....44 psl.
3. 2. Baudžiamoji atsakomybė realiai neatliekant bausmės.....53 psl.
3. 3. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – ypatingas baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdas.....56 psl.
Išvados.....59 psl.
Literatūros sąrašas.....62 psl.
Santrauka.....65 psl.
Summary.....66 psl.

Įvadas

Pasirinktos temos “Sveikatos sutrikdymai ir baudžiamoji atsakomybė už juos” aktualumą lemia keletas aplinkybių.

Visų pirma, nusikaltimai žmogaus sveikatai, nors ir sudaro nedidelę bendrojo nusikalstamumo dalį (apie 1,5-2 proc.), tačiau jų reikšmę tarpe kitų nusikalstamų veikų lemia ypatingas kėsinimosi objektas – žmogaus sveikata bei itin sunkūs, dažnai negrįžtami padariniai. Fizinio smurto, taip pat ir sveikatos sutrikdymų, padariniai gali būti tiek tiesioginiai, kuriuos patiria nukentėjusysis kaip fizinę žalą savo sveikatai ar gyvybei, tiek ir netiesioginiai, paliečiantys artimiausią nukentėjusiojo aplinką bei visą visuomenę. Smurto auka ne tik netenka gyvybės ar sveikatos, bet ir patiria neigiamus psichologinius pojūčius, sutrikdoma asmens psichinė sveikata, kas gali paskatinti asmenybės degradaciją. Taip pat aukos šeima bei visuomenė netenka visavertės asmenybės, o augant smurtinių nusikaltimų skaičiui visuomenės nariai jaučiasi nesaugūs.

Žmogaus sveikata priskiriama vienai iš labiausiai baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių greta gyvybės, todėl kiekviena veika, kuria padaroma žala žmogaus sveikatai, turi būti kriminalizuota, o kaltas asmuo – nubaustas. Baudžiamoji atsakomybė už sveikatos sutrikdymus numatyta 2000 m. BK XVIII Skyriuje esančiuose straipsniuose (BK 135 – 140 str.), įtvirtinančiuose skirtingų sveikatos sutrikdymų sudėtis, kurios yra asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Todėl svarbu apžvelgti, kokias bausmes už skirtingus sveikatos sutrikdymus numato naujasis 2000 m. BK bei kaip šios bausmės, esančios vienos iš pagrindinių baudžiamosios atsakomybės realizavimo priemonių, taikomos teismų praktikoje: ar teismai laikosi bausmių skyrimo taisyklių, kokias dar baudžiamosios atsakomybės priemones, išskyrus bausmę, taiko sveikatos sutrikdymų padarymo atvejais ir kt.

Be to, įsigaliojęs naujasis 2000 m. BK pakeitė iki tol vyravusią kūno sužalojimų sąvoką, numatydamas naujas sveikatos sutrikdymų sudėtis. Šių sudėčių požymiai detalizuoti 2003 m. gegužės 23 d. LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme Nr. V-298/158/A1-86. Todėl svarbu išanalizuoti, kokie objektyvieji ir subjektyvieji sveikatos sutrikdymų požymiai numatyti baudžiamajame įstatyme, pagal kokius požymius šios veikos atribojamos nuo kitų nusikalstamų veikų bei kokios kyla kvalifikavimo problemos, pasikeitus baudžiamajam įstatymui.

Tyrimo objektas – sveikatos sutrikdymai ir baudžiamoji atsakomybė už juos.

Tyrimo dalykas – sveikatos sutrikdymų sudėtys, kaip baudžiamosios atsakomybės pagrindas; baudžiamosios atsakomybės realizavimo priemonės BK ir teismų praktikoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti baudžiamosios atsakomybės už sveikatos sutrikdymus taikymo ypatumus, problemas ir dažniausiai pasitaikančias klaidas.

Tyrimo uždaviniai:

● įvertinti sveikatos sutrikdymų kitimo tendencijas 1995 – 2005 m. gegužės 1 d. laikotarpiu, jų santykį tiek su visomis užregistruotomis nusikalstamomis veikomis, tiek tarpusavio kiekybinius skirtumus;

● atriboti sveikatos sutrikdymus nuo kitų nusikalstamų veikų, išanalizuoti kvalifikavimo problemas, susijusias su normų konkurencija ir su baudžiamojo įstatymo galiojimu laiko atžvilgiu;

● atskleisti sveikatos sutrikdymų sudėčių objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius;

● aptarti baudžiamosios atsakomybės už skirtingus sveikatos sutrikdymus priemones BK ir teismų praktikoje, nustatyti pagrindines jos taikymo problemas.

Darbo struktūra: darbą sudaro įvadas; trys skyriai, suskaidyti į poskyrius; išvados ir rekomendacijos.

Pirmajame skyriuje vertinami Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikti statistiniai duomenys apie skirtingus sveikatos sutrikdymus 1995 – 2005 m. gegužės 1 d. laikotarpiu: atskleidžiamas šių duomenų ryšys su bendru nusikalstamų veikų skaičiumi nagrinėjamu laikotarpiu bei skirtingų sveikatos surikdymų vidinė struktūra, užregistruotų ir ištirtų veikų santykis; be to, pateikiami sveikatos sutrikdymų ir kitų nusikalstamų veikų, į kurių sudėtis įeina skirtingi sveikatos sutrikdymai, statistiniai duomenys minėtu laikotarpiu bei analizuojamos sveikatos sutrikdymų kvalifikavimo problemos, susijusios su normų konkurencija ir baudžiamojo įstatymo galiojimu laiko atžvilgiu.

Antrajame skyriuje *aptariami sveikatos sutrikdymų sudėčių ypatumai naujajame BK, jų objektyvieji ir subjektyvieji požymiai, atskleidžiamas šių požymių turinys.*

Trečiajame skyriuje analizuojamos baudžiamosios atsakomybės priemonės, taikomos už atitinkamo sveikatos sutrikdymo padarymą; vertinama, kaip konkreti baudžiamojo įstatymo numatyta baudžiamosios atsakomybės priemonė taikoma teismų praktikoje, kokios iškyla taikymo problemos ir pagrindinės klaidos.

Šaltiniai: darbe naudotasi Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistiniais duomenimis apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikos teritorijoje 1995 – 2005 m. laikotarpiu, taip pat Lietuvos Respublikos teisės aktais, daugiausia – Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu, taip pat baudžiamosios teisės mokslininkų vadovėliais, monografijomis bei periodinėje literatūroje publikuotais straipsniais, analizuotos LAT kasacinės nutartys, kuriose sprendžiami sveikatos sutrikdymų kvalifikavimo, bausmės skyrimo, bausmės vykdymo atidėjimo bei kiti darbo temai aktualūs klausimai.

Metodai: darbo metu naudoti sisteminės analizės, indukcinio – dedukcinio, lyginamasis metodai, kaip empirinė medžiaga analizuota Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistinė informacija ir LAT kasacinės nutartys.

Sisteminės analizės metodas leido nagrinėti tyrimo objektą kaip sistemos dalį. Todėl tiek baudžiamajame įstatyme įtvirtintos sveikatos sutrikdymų sudėtys, tiek bausmės skyrimo ir kitos su baudžiamosios atsakomybės realizavimu susijusios nuostatos analizuotos kaip sistema, atskleidžiant jos elementų tarpusavio ryšius.

Indukcinio – dedukcinio pažinimo metodas buvo taikomas apibendrinant atskirų žinių, faktų empirinius duomenis ir atvirkščiai – formuluojant bendro pobūdžio teorines nuostatas, konkrečias išvadas ir pasiūlymus.

Lyginamojo metodo būdu buvo lygintos įvairios mokslinės koncepcijos, baudžiamosios teisės mokslininkų nuomonės.

Darbe taip pat buvo atlikta LAT kasacinių nutarčių analizė. Analizės pagalba išryškintos pagrindinės sveikatos sutrikdymų kvalifikavimo ir baudžiamosios atsakomybės už šias veikas realizavimo problemos, pateikti jų sprendimo variantai.

1. Sveikatos sutrikdymų baudžiamoji teisinė charakteristika

1. 1. Sveikatos sutrikdymų pagrindiniai statistikos rodikliai, jų analizė

Gyventojų sveikata yra didžiausia visuomenės socialinė ir ekonominė vertybė. Dažnai sveikata suprantama siaurai, vien tik kaip fizinių ligų nebuvimas. Tačiau žmogaus gerbūvį, jo gerą savijautą lemia taip pat ir dvasinė pusiausvyra, ramybė, sutarimas su kitais. Taigi, sveikata - tai ne tik ligų ir fizinių defektų nebuvimas, bet ir fizinė, dvasinė bei socialinė žmonių gerovė[1]. Toks sveikatos apibrėžimas pateikiamas Sveikatos sistemos įstatymo 2 str. 1 d.

Sveikata yra viena iš svarbiausių baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių greta žmogaus gyvybės. Kaip valstybė gina ir saugo savo piliečių sveikatą parodo visos valstybės požiūrį į žmogų, jo gerbūvį. Valstybė, kurioje žmogus jaučiasi nesaugus dėl baimės patirti žalą savo sveikatai, nesugeba užtikrinti normalių sveikatos palaikymo sąlygų ir visuomenės saugumo.

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) XVIII Skyriuje įtvirtinti nusikaltimai žmogaus sveikatai. Šiame skyriuje kriminalizuoti skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, pakeitę iki tol senajam 1961 m. BK egzistavusias kūno sužalojimų sudėtis. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujajam 2000 m. BK, 2003 m. gegužės 23 d. buvo priimtas LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. V – 298/158/A1-86, nustatantis skirtingo masto sveikatos sutrikdymų nustatymo kriterijus. Šiame įsakyme pateikta ir sveikatos sutrikdymo samprata: sveikatos sutrikdymas – tai žmogaus sužalojimas arba susargdinimas pažeidžiant jo kūno audinių (organų) vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas[2].

Skirtingo masto sveikatos sutrikdymai kaip veikos, pasireiškiančias įvairaus pobūdžio neteisėtu, tyčiniu poveikiu kito žmogaus organizmui ir sąlygojančios žalos sveikatai padarymą, yra smurto padariniai. Teisiniuose darbuose pateikiamos smurto sampratos plačiaja ir siaurąją prasme: smurtas gali būti tiek fizinis (kaip jį supranta visuomenės dauguma), tiek ir psichinis (kaip jo sampratą papildo baudžiamosios teisės teoretikai)[3].

Taigi, smurtą suvokti vien tik kaip fizinės jėgos panaudojimą yra neteisinga, tačiau sveikatos sutrikdymų padarymo atveju smurtas pasireiškia būtent kaip fizinis poveikis kitam asmeniui, t. y. smurtas siaurąja prasme.

Sveikatos sutrikdymai – vieni iš dažniausiai patiriamų smurto padarinių, kadangi jie taip pat lydi ir daugelio kitų nusikaltimų, tokių kaip iššaginimas (BK 149 str.), plėšimas (BK 180 str.),

[1] Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112-3099.
[2] LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.
[3] A. Jatkevičius. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata // Teisė. 1999, Nr. 33 (4). P. 37.

turto prievartavimas (BK 181 str.), eismo saugumo taisyklių pažeidimai (BK 281 str.) ir kt. sudėtis. Todėl, manyčiau, yra tikslinga pateikti ir įvertinti sveikatos sutrikdymų statistinius rodiklius, jų kitimo tendencijas bei ryšį su bendro nusikaltimų skaičiaus kitimu.

Tiek smurtiniai nusikaltimai, tiek sveikatos sutrikdymai sudaro nedidelę bendro nusikalstamumo dalį (apie 1,5 – 2 proc.), tačiau yra itin svarbūs prognozuojant nusikalstamumo tendencijas, kadangi šių nusikaltimų latentiškumas yra gerokai mažesnis negu kitų, ypač turtinių nusikalstamų veikų[4].

Kadangi įvairaus masto sveikatos sutrikdymai sudaro bene didžiausią smurtinių nusikaltimų dalį, t.y. apie 42 – 43 proc., todėl galime atskleisti visų užregistruotų nusikaltimų bei užregistruotų sveikatos sutrikdymų per tam tikrą laiko tarpą tarpusavio ryšį bei kitimo tendencijas, taip pat palyginsime užregistruotų atitinkamų sveikatos sutrikdymų ir išaiškintų juos padariusių asmenų dalį. Analizuosime duomenis dešimties metų laikotarpyje, t. y. nuo 1995 m. iki 2005 m. pirmųjų ketverių mėnesių, remdamiesi Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VRM) reguliariai ruošiamomis ataskaitomis apie nusikalstamas veikas, padarytas LR teritorijoje.

1 lentelė.Užregistruotos nusikalstamos veikos ir sveikatos sutrikdymai (1995–2005 05 01)[5]

Metai	Užregistruotos nusikalstamos veikos	Užregistruoti sveikatos sutrikdymai	Užregistruoti sveikatos sutrikdymai proc.
1995	60819	970	1,59
1996	68053	1011	1,49
1997	75816	1067	1,41
1998	78149	1118	1,43
1999	77108	1244	1,61
2000	82370	1312	1,59
2001	79265	1206	1,52
2002	72646	1392	1,92
2003	84136	3944	4,39
2004	93419	4230	4,53
2005*	32058*	2038*	6,36*

* - pateikiami duomenys per 2005 m. keturis mėnesius.

Iš 1 lentelės duomenų matome, jog sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų) skaičiaus kitimo tendencijos per dešimties metų (1995 – 2005 m.) laikotarpį atspindi ir visų užregistruotų nusikaltimų per tą patį laikotarpį kitimo tendencijas: nuosekliai augant sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų) skaičiui, didėja ir visų užregistruotų nusikaltimų skaičius. 1995 m. užregistruoti 970 kūno sužalojimai ir 60819 nusikaltimų iš viso, tuo tarpu 2002 m. užregistruoti 1392 kūno

[4] G. Babachinaitė. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // Jurisprudencija. 1999, Nr. 12 (4). P. 98.
[5] Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras // http:// www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g.htm; prisijungimo laikas: 2005-06-02.

sužalojimai ir 72646 nusikaltimai iš viso, taigi, visų užregistruotų nusikaltimų per šį laikotarpį padidėjo apie 1,19 karto. Vidutiniškai kūno sužalojimai sudaro 1,6 proc. bendro nusikaltimų skaičiaus, ir nors šis rodiklis bendrame registruotų nusikaltimų skaičiuje nėra didelis, tačiau, kaip žinoma, užregistruotų sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų), kaip ir nužudymų, skaičius pripažįstamas mažiausio latentiškumo nusikaltimu, todėl šio skaičiaus kitimas gali būti laikomas nusikalstamumo apskritai, įskaitant ir latentinę dalį, kitimo indikatoriumi[6].

Ypač intensyvus sveikatos sutrikdymų skaičiaus šuolis pastebimas nuo 2003 m. gegužės mėn. iki 2005 m. gegužės mėn.: 2003 gegužės – gruodžio mėn. buvo užregistruoti 3505 sveikatos sutrikdymai; 2004 m. – 4230; 2005 m. sausio – gegužės mėn. – 2038, kada per likusius laikotarpius šis skaičius nesiekė 2000 sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų) per metus. Tačiau šį šuolį galima paaiškinti tuo, jog 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam Baudžiamajam kodeksui (toliau – BK), pasikeitė Informatikos ir ryšių departamento prie VRM teikiamų statistinių ataskaitų pavadinimai ir turinys.

Vertinant priežastis, įtakojusias Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateiktų ataskaitų apie nusikalstamas veikas kiekybinius skirtumus bei spartų sveikatos sutrikdymų bei visų nusikalstamų veikų šuolį 2003 gegužės 1 d. – 2005 gegužės 1 d. laikotarpiu, reikia pažymėti šias:

1) Įsigaliojus naujam 2000 m. BK, vietoj nusikaltimų sąvokos įvesta nusikalstamos veikos sąvoka, savyje apimanti tiek nusikaltimus, tiek baudžiamuosius nusižengimus, todėl dalis veikų, iki tol buvę nekriminalizuotos, pateko į baudžiamųjų nusižengimų sąvoką, dėl ko nežymiai išaugo bendras visų užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius;

2) Pateiktose ataskaitose nuo 1995 m. iki 2003 m. gegužės mėn. 1 d. neatsispindėjo visi tuometiniai padarytų kūno sužalojimų statistiniai duomenys, kadangi juose nebuvo pateikti duomenys apie tuo laikotarpiu užregistruotus tyčinius lengvus kūno sužalojimus (BK 116 str.) ir smūgių sudavimą ar kitokį žiaurų kankinimą (BK 117 str.). Todėl galima teigti, jog pridėjus šiuos duomenis prie visų užregistruotų kūno sužalojimų 1995 – 2003 sausio – gegužės mėn. laikotarpiu, bendras kūno sužalojimų skaičius padidėtų;

3) Ataskaitose nuo 2003 m. gegužės mėn. 1 d. iki 2005 m. gegužės mėn. 1 d. pateikiami duomenys ne tik apie sunkius ir nesunkius sveikatos sutrikdymus, bet ir apie nežymius sveikatos sutrikdymus bei fizinio skausmo sukėlimą (BK 140 str.), tuo tarpu, kaip jau buvo minėta, 1995 – 2003 m. gegužės mėn. 1 d. laikotarpiu ataskaitose nebuvo pateikti duomenys apie lengvus kūno sužalojimus (1961 m. BK 116 str.) ir smūgių sudavimą ar kitokį žiaurų kankinimą (1961 m. BK 117 str.). Šios veikos, numatytos BK 140 str. sudaro nemažą dalį visų sveikatos sutrikdymų, todėl labai įtakoja bendrą užregistruotų sveikatos sutrikdymų skaičių: 2003 m. gegužės – gruodžio

[6] G. Babachinaitė. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. Teisinės valstybės link // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2000, Nr. 15 (7). P. 129.

mėn.: viso sutrikdymų – 3505, pagal BK 140 str. – 1406; 2004 m.: viso sutrikdymų – 4230, pagal BK 140 str. - 1180; 2005 m. sausio – gegužės mėn.: viso sutrikdymų – 2038, pagal BK 140 str. – 628[7].

Įvertinus visų užregistruotų nusikalstamų veikų ir sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų) per nagrinėjamą laikotarpį tarpusavio ryšį, ne mažiau svarbu yra atskleisti skirtingo masto sveikatos sutrikdymų (kūno sužalojimų) vidinę struktūrą, užregistruotų ir ištirtų veikų santykį, kad galėtume įvertinti jų tarpusavio kitimo tendencijas. 2003 m. gegužės 1 d. pasikeitus BK, nebeliko senųjų kūno sužalojimų sudėčių, kurias pakeitė sveikatos sutrikdymų sudėtys, todėl duomenis apie užregistruotas ir ištirtas veikas tikslinga pateikti atskirai, kadangi keitėsi Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamų statistinių ataskaitų pavadinimai ir turinys.

Pagal Informatikos ir ryšių departamento prie VRM duomenis, kurie pateikti 2 lentelėje, galime įvertinti skirtingų kūno sužalojimų kitimo tendencijas per 1995 – 2003 05 01 laikotarpį.

2 lentelė. Užregistruoti ir ištirti kūno sužalojimai (1995 – 2003 05 01)[8]

Metai	BK 111 str.			BK 112 str.			BK 113 str.			BK 115 str.		
	Užregistruota	Ištirta	Ištirta proc.	Užregistruota	Ištirta	Ištirta proc.	Užregistruota	Ištirta	Ištirta proc.	Užregistruota	Ištirta	Ištirta proc.
1995	299	212	70,9	593	428	72,2	6	3	50	72	57	79,2
1996	351	223	66,4	612	478	78,1	5	4	80	43	43	100
1997	371	224	60,1	621	465	74,9	11	2	18,2	64	55	85,9
1998	381	231	60,6	651	513	78,8	1	1	100	85	76	89,4
1999	395	221	56	773	556	71,9	5	3	60	71	68	95,8
2000	463	255	48,6	757	547	72,3	1	1	100	91	70	76,9
2001	405	258	63,7	709	514	72,5	3	2	66,7	89	86	96,6
2002	456	296	64,9	830	620	74,7	3	3	100	103	98	95,2
2003*	165*	100*	60,6*	250*	189*	75,6*	0*	0*	-*	24*	24*	100*
Viso:	3286	2020	61,3	5796	4310	74,6	35	19	71,86	642	577	91

* - pateikiami duomenys per 2003 m. keturis mėnesius.

Nagrinėjamu laikotarpiu skirtingų kūno sužalojimų vidinė struktūra kiekybiškai labai skyrėsi:

1) Daugiausia užregistruota tyčinių apysunkių kūno sužalojimų (BK 112 str.) – 5796, sudarantys 59,4 proc. visų užregistruotų kūno sužalojimų per nagrinėjamą laikotarpį;

2) Toliau seka tyčiniai sunkūs kūno sužalojimai (BK 111 str.) – 3286, sudarantys 33,7 proc. visų užregistruotų kūno sužalojimų per nagrinėjamą laikotarpį;

3) Sunkių ar apysunkių kūno sužalojimų dėl neatsargumo (BK 115 str.) – 642, sudarančių 6,6 proc. visų užregistruotų kūno sužalojimų per nagrinėjamą laikotarpį;

[7] Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras // http:// www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g.htm; prisijungimo laikas: 2005-06-02.
[8] Ten pat.

4) Sunkių ar apysunkių kūno sužalojimų didžiai susijaudinus (BK 113 str.) – 35, bendroje kūno sužalojimų dalyje sudarančių tik 0,4 proc.

Vertinant atskirų kūno sužalojimų kitimo tendencijas nagrinėjamu laikotarpiu, pastebimas ryškus sunkių (nuo 299 nusikaltimų per 1995 m. iki 456 nusikaltimų per 2002 m.) bei apysunkių (nuo 593 nusikaltimų per1995 m. iki 803 nusikaltimų per 2002 m.) kūno sužalojimų didėjimas.

Tačiau skirtingai nuo sunkių ir apysunkių kūno sužalojimų, vyrauja banguojanti sunkių ar apysunkių kūno sužalojimų didžiai susijaudinus kitimo tendencija nagrinėjamu laikotarpiu: pvz. 1998 m. buvo užregistruota 11 tokių nusikaltimų, tuo tarpu 2000 m. – tik 1, o 2003 m. pirmuosius keturis mėnesius – nei vieno tokio nusikaltimo.

Sunkūs ar apysunkiai kūno sužalojimai dėl neatsargumo (BK 115 str.), kaip ir sunkūs ar apysunkiai kūno sužalojimai didžiai susijaudinus (BK 113 str.), išlaiko panašias kitimo tendencijas, tačiau čia situacija yra šiek tiek stabilesnė, ne tokia banguojanti. Be to, šių nusikaltimų užregistruojama gerokai daugiau, negu sunkių ar apysunkių kūno sužalojimų didžiai susijaudinus.

Tačiau vertinant užregistruotų ir ištirtų veikų santykį, pastebime, jog didžiausiais išaiškinamumas būdingas sunkiems ar apysunkiems kūno sužalojimams dėl neatsargumo – net 91 proc. per nagrinėjamą laikotarpį. Reikia pažymėti, kad kai kuriais metais, pvz. 1996 ar 2003 m. pirmuosius keturis mėnesius, šių nusikaltimų išaiškinamumas išaiškinamumas buvo lygus 100 proc.

Mažiausiu išaiškinamumu pasižymi sunkūs kūno sužalojimai (BK 111 str.) – 61,3 proc. nagrinėjamu laikotarpiu.

2003 m. gegužės 1 d. pasikeitus BK, sveikatos sutrikdymų vidinė kiekybinė struktūra, remiantis 3 lentele, išliko panaši, nepaisant to, jog pasikeitė Informatikos ir ryšių departamento prie VRM pateikiamų statistinių ataskaitų pavadinimai ir turinys.

Taigi, remiantis 3 lentele, pastebimos šios užregistruotų ir ištirtų sveikatos sutrikdymų vidinės struktūros kitimo tendencijos:

1) Nesunkūs sveikatos sutrikdymai (BK 138 str.), savo sudėtim iš esmės sutampantys su apysunkių kūno sužalojimų sudėtim, nagrinėjamu laikotarpiu sudarė didžiąją dalį visų užregistruotų sveikatos sutrikdymų – 5481 nusiklatimas, arba 56,1 proc. visų.

2) Ypač ženklius pasikeitimus kiekybinėj sveikatos sutrikdymų struktūroj sąlygojo tai, jog nuo 2003 05 01 Informatikos ir ryšių departamentas prie VRM savo ataskaitose pradėjo teikti duomenis apie nežymius sveikatos sutrikdymus bei fizinio skausmo sukėlimą (BK 140 str.), kurie sudaro didelę dalį bendrosios sveikatos sutrikdymų struktūros – 3214 nusikaltimus, arba 32,9 proc. visų. Būtent dėl pateiktų duomenų apie BK 140 str. padarytas veikas visų padarytų sveiktatos sutrikdymų skaičius per ataskaitinį laiktarpį (2003 05 01 – 2005 05 01: 9773

nusikaltimai) yra artimas visų padarytų kūno sužalojimų skaičiui iki naujo BK įsigaliojimo (1995 - 2003 05 01: 9759 nusikaltimai).

3) Mažiausiai, kaip ir iki 2003 05 01, išlieka padarytų sunkių sveikatos sutrikdymų labai susijaudinus (BK 136 str.) – 16 nusikaltimų arba 0,2 proc. visų užregistruotų sveikatos sutrikdymų per ataskaitinį laikotarpį. Mažą šių nusikaltimų dalį bendrojoje sveikatos sutrikdymų (0,2 proc.) dalyje, bei banguojančias, nestabilias kitimo tendencijas tiek per nagrinėjamą laikotarpį, tiek ir ik 2003 05 01, galime paaiškinti tuo, jog dažniausiai nusikaltimo sudėties požymis "labai susijaudinus" vertinamas prieštaringai ir retai inkriminuojamas, kadangi dažnai nepakanka duomenų dideliam susijaudinimui pagrįsti. Be to, kvalifikuojant veiką kaip tyčinį sunkų (BK 135 str.) ar nesunkų (BK 136 str.) sveikatos sutrikdymą be privilegijuojančių požymių, paprasčiau įrodyti konkretaus nusikaltimo sudėties požymius.

Sveikatos sutrikdymų augimo tendencijos nuo 2003 05 01 iki 2005 05 01 išsilaikė panašios kaip ir iki 2003 05 01: didėjo sunkių (BK 135 str.) ir nesunkių (BK 138 str.) sveikatos sutrikdymų, kurie savo sudėtim iš esmės atitiko iki tol buvusias sunkaus ir apysunkio kūno sužalojimų sudėtis. Likusių veikų kitimo tendencijos nebuvo tolygios.

Tačiau vertinant užregistruotų ir ištirtų sveikatos sutrikdymų santykį, vėlgi pastebime, jog kaip ir iki 2003 05 01, daugiausia ištiriami sveikatos sutrikdymai, padaryti dėl neatsargumo: neatsargių nesunkių sveikatos sutrikdymų ištiriama 74,3 proc.

Tokį aukštą nesunkių sveikatos sutrikdymų dėl neatsargumo išaiškinimo procentą, manyčiau, lemia šių nusikaltimų kaltės forma – neatsargumas. Neatsargumas, kaip kaltės forma, suponuoja visiškai kitokį kaltininko psichinį santykį su veika ir padariniais nei tyčinės veikos atveju, kadangi esant neatsargiai kaltės formai asmuo arba lengvabūdiškai tikisi išvengti galimų padarinių, nors juos ir numato (nusikalstamas pasitikėjimas), arba nenumato galimų padarinių, nors turėjo ir galėjo juos numatyti (nusikalstamas nerūpestingumas). Taigi, kaip matome, veikos, padarytos dėl neatsargumo, yra mažiau "piktybinės" negu tyčinės, taigi ir asmuo, padaręs neatsargiai veiką nėra linkęs slėpti nusikaltimo padarymo aplinkybių kaip kad tyčinių nusikaltimų atveju.

Tačiau iki tol mažiausiu išaiškinamu pasižymėjusius sunkius kūno sužalojimus po 2003 05 01, pakeitė nežymūs sveikatos sutrikdymai ir fizinio skausmo sukėlimas (BK 140 str.), Informatikos ir ryšių departamentui prie VRM pradėjus teikti ataskaitas apie šias veikas. Per nagrinėjamą laikotarpį šių veikų buvo išaiškinta tik 42, 1 proc. Tokį žemą lygį galima paaiškinti tuo, jog dažniausiai šios veikos padaromos buitinių santykių sferoje spontaniškai, dažniausiai konflikto metu, o kadangi pagal BK 11 str. 3 d. nežymus sveikatos sutrikdymas ar skausmo sukėlimas priskiriami prie nesunkių nusikaltimų, ikiteisminis tyrimas dėl tokių veikų dažniausiai nutraukiamas BPK 212 str. 5 p. pagrindu kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius.

3 lentelė. Užregistruoti ir ištirti sveikatos sutrikdymai (2003 05 01 – 2005 05 01)[9]

Metai	Veikos								
	BK 135 str.			BK 136 str.			BK 137 str.		
	Užregis truota	Ištirta	Ištirta proc.	Užregis truota	Ištirta	Ištirta proc.	Užregis truota	Ištirta	Ištirta proc.
2003*	308*	135*	43,8*	9*	4*	44,4*	61*	15*	24,6*
2004	403	298	73,9	5	5	100	46	27	58,7
2005**	111**	86**	77,5**	2**	-	0**	17**	9**	52,9**
Viso:	822	519	65,1	16	9	48,1	124	51	45,4
Metai	Veikos								
	BK 138 str.			BK 139 str.			BK 140 str.		
2003*	1671*	922*	68,8*	50*	37*	74*	1406*	330*	23,5*
2004	2558	2171	84,9	38	24	63,2	1180	701	59,4
2005**	1252**	863**	76,9**	28**	24**	85,7**	628**	272**	43,3**
Viso:	5481	4284	76,9	116	85	74,3	3214	1303	42,1

* - pateikiami duomenys per 2003 m. 05 – 12 mėnesius;

** - pateikiami duomenys per 2003 05 01 – 2005 05 01 laikotarpį.

1. 2. Sveikatos sutrikdymai ir kitos nusikalstamos veikos, jų atribojimo problemos ir normų konkurencijos išsprendimas

Kaip žinome, skirtingo masto sveikatos sutrikdymų sudėtyse fizinis smurtas yra kriminalizuotas tiesiogiai, tačiau pateikti statistiniai duomenys apie šias veikas, toli gražu, nerodo realaus šių nusikaltimų skaičiaus, nes čia neįtraukti sveikatos sutrikdymai, kurie yra kitų nusikaltimų (pvz.: plėšimo – BK 180 str., turto prievartavimo – BK 181 str., iššaginimo – BK 149 str.) sudėties požymis[10].

Tokia padėtis iškreipia tikrąją sveikatos sutrikdymų statistiką, kadangi tiek plėšimo, tiek turto prievartavimo, tiek iššaginimo nusikaltimų sudėtys apima savyje nesunkaus ir nežymaus, o taip pat fizinio skausmo sukėlimo požymius. Be to, eismo saugumo taisyklių (toliau – EST) pažeidimų metu labai dažnai nukentėjusiesiems yra sukeliami įvairūs sveikatos sutrikdymai (kūno sužalojimai), todėl reikia įvertinti ir EST pažeidimų statistiką. Duomenys apie minėtas veikas, kurių sudėtys apima ir skirtingo masto sveikatos sutrikdymus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie VRM reguliariai ruošiamomis ataskaitomis apie nusikalstamas veikas Lietuvos Respublikoje, pateikiami 4 lentelėje.

4 lentelė. Kitos nuskalstamos veikos (1995 – 2005 05 01)[11]

[9] Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras // http:// www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g.htm; prisijungimo laikas: 2005-06-02.

[10] Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė R. ir kt. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. Vilnius: LTU, 2002. P. 12.

Metai	Užregistruotos veikos					
	Iššaginimai (BK 149 str)	Plėšimai (BK 180 str)	Turto prievartavimai (BK 181 str)	EST pažeidimai (BK 281 str)	Darbų saugos taisyklių pažeidimai (BK 176 str)	Sveikatos sutrikdymai (BK 135-140 str)
1995	200	2837	226	997	20	970
1996	168	3479	242	1305	21	1011
1997	166	3971	237	1596	32	1067
1998	166	3643	194	1896	32	1118
1999	225	3376	229	1938	28	1244
2000	183	4374	194	1855	25	1312
2001	176	4185	195	1933	14	1206
2002	188	4535	170	1921	18	1392
2003	278	4919	116	2484	78	3944
2004	260	5323	84	2966	165	4230
2005*	92*	1828*	28*	1095*	103	2038*
Viso:	2102	42470	1887	19986	536	19532

** - pateikiami duomenys per 2005 m. keturis mėnesius.

Kaip matome iš 4 lentelės, iš visų veikų, kurių sudėtys apima įvairaus masto sveikatos sutrikdymus, sparčiausiai nagrinėjamu laikotarpiu didėjo plėšimų (BK 180 str.) bei EST pažeidimų (BK 281 str.). Tuo tarpu turto prievartavimų skaičius, didėjęs nuo 1995 iki 1998 m., vėliau stabilizavosi.

Tačiau visai kitaip yra su iššaginimais, kurių skaičius per nagrinėjamą laikotarpį buvo "banguojantis", o bendrą jų tendenciją galima įvertinti kaip nekintančią, t.y. jų rodikliai beveik nesikeitė arba labai neryškiai didėjo[12]. Tai galima paaiškinti tuo, kad, kaip pasakyta BK 149 str. 5 d., už iššaginimą be kvalifikuojančių požymių kaltininkas atsako tik tada, jeigu yra nukentėjusio asmens skundas, tačiau nukentėjusieji gan dažnai dėl asmeninių santykių su kaltininku nelinkę kreiptis į teisėsaugos institucijas.

Kadangi įvairūs sveikatos sutrikdymai yra ir kitų nusikalstamų veikų sudėties požymis, todėl itin svarbu išanalizuoti šiuos su veikų kvalifikavimu susijusius klausimus: sveikatos sutrikdymų atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų; atribojimas galiojimo laike problemos įsigaliojus naujajam 2000 m. BK; normų konkurencijos išsprendimas, kai kelios BK normos atitinka vieną padarytą nusikalstamą veiką.

Sąvoka "konkurencija" vartojama tada, kai kelios baudžiamojo įstatymo normos gali būti pritaikomos konkrečiai nusikalstamai veikai kvalifikuoti[13]. Taigi kelių normų atitikimas vieną padarytą nusikalstamą veiką vadinamas normų konkurencija.

Kaip matome, skirtingo masto sveikatos sutrikdymai yra ir kitų nusikalstamų veikų sudėčių elementas, todėl kvalifikuodami padarytas veikas susiduriame su baudžiamosios teisės normų konkurencija, kadangi kai kurios BK normos sukonstruotos taip, kad vienai nusikalstamai

[11] Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras // http:// www.nplc.lt/stat/atas/ird/1g/1g.htm; prisijungimo laikas: 2005-06-02.
[12] G. Babachinaitė. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // Jurisprudencija. 1999, Nr. 12 (4). P. 98.
[13] V. Pavilonis. Baudžiamosios teisės normų konkurencija // Teisės problemos. 1996. Nr. 2. P. 39.

veikai gali būti pritaikytos dvi normos, arba dvi ar daugiau BK normų numato atsakomybę už padarytą veiką, tačiau viena iš jų yra bendrosios normos dalis, apibūdinanti jos sudėties požymius.

Beje, baudžiamosios teisės teorija taip pat išskiria konkurenciją tarp tos pačios nusikalstamos veikos kvalifikuotos ir privilegijuotos sudėties, bei kelių sudėtį kvalifikuojančių požymių, kas vadinama specialiųjų normų konkurencija, tačiau analizuojant sveikatos sutrikdymų ir kitų nusikalstamų veikų, į kurių sudėtis skirtingo masto įeina sveikatos sutrikdymai kaip padarinys, santykį, dėmesį atkreipsime į šias normų konkurencijos rūšis:

1) Bendrosios ir specialiosios normos konkurencija. Ši konkurencijos rūšis yra tuomet, kai vienai veikai gali būti pritaikytos dvi normos, viena iš kurių yra bendresnė, veiką atitinkanti bendrais bruožais, kita – speciali, pabrėžianti šios veikos specifinius požymius bei taikymo sferą. Kalbant apie sveikatos sutrikdymus ir kitas nusikalstamas veikas, bendrųjų ir specialiųjų normų konkurencija egzistuoja tarp BK 176 str. 1 d. ir BK 135 – 140 str. įtvirtintų sveikatos sutrikdymų sudėčių bei tarp BK 281 str. 1 – 4 d. ir minėtų sveikatos sutrikdymų sudėčių. Esant šiai konkurencijos rūšiai, laikomasi taisyklės, jog taikoma specialioji norma, o bendroji norma yra rezervinė tiems atvejams, kurie neapima specialiosios normos[14].

2) Visumos ir dalies konkurencija. Ši konkurencijos rūšis yra tuomet, kada lyg ir dvi normos numato atsakomybę už padarytą veiką, tačiau viena iš jų atitinka veiką tiksliausiai ir apima jos visumą, išsamiausiai aprašydama padarytos veikos požymius. Analizuojant sveikatos sutrikdymų ir kitų nusikalstamų veikų santykį, visumos ir dalies konkurencija pasireiškia tarp tyčinių sveikatos sutrikdymų sudėčių (BK 135, 138, 140 str.) ir šių dažniausiai padaromų nusikaltimų: iššaginimo (BK 149 str.), plėšimo (BK 180 str.), turto prievartavimo (BK 181 str.), kadangi šių nusikaltimų sudėtys numato fizinio smurto panaudojimą kaip vieną iš padarinių. Tačiau dažnai į visumos normą įeinanti dalis yra pavojingesnė (kalbant padarytą sveikatos sutrikdymą), negu visuma. Sprendžiant, kaip tokiais atvejais kvalifikuoti veiką, reikia palyginti normos dalies ir normos visumos sankcijos: jeigu normos dalies sankcija yra griežtesnė negu normos visumos, veika kvalifikuojama kaip idealioji nusikaltimų sutaptis (pvz.: sunkaus sveikatos sutrikdymo (BK 135 str.) ir plėšimo (BK 180 str.) idealioji sutaptis).

Todėl yra aktualu apžvelgti, kaip pasikeitė veikų, kurių, kaip bendrųjų normų, sudėtys apima skirtingo masto sveikatos sutrikdymų padarymą, kvalifikavimas, kadangi įsigaliojus naujam 2000 m. BK, kai kuriose sudėtyse nutarta atsisakyti kvalifikuojančio požymio, nusakančio sveikatos sutrikdymo mastą (pvz.: plėšimas, susijęs su sunkaus kūno sužalojimo padarymu), taip pat originali 2003 m. balandžio 10 d. BK redakcija, įsigaliojusi 2003 m. gegužės 1 d., kai kuriose teisės normose paliko spragų, dėl ko kilo neaiškumų taikant bendrąsias ir specialiąsias normas bei

[14] Ten pat, P. 39.

sprendžiant asmenų, padariusių atitinkamas nusikalstamas veikas, baudžiamosios atsakomybės klausimą.

Be to, kartu paminėsime, kokiais kriterijais remiantis sveikatos sutrikdymai atribojami nuo kitų nusikalstamų veikų, kurių sudėtyse sveikatos sutrikdymas tėra sudėtinis jų elementas. Kaip žinome, nusikalstamos veikos viena nuo kitos atribojamos pagal jų sudėčių objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius (veiką, padarinius, veikos padarymo būdą, motyvus ir t.t.), todėl jų pagalba atribosime sveikatos sutrikdymus nuo kitų nusikalstamų veikų.

Kaip matėme iš 4 lentelės duomenų, didžiąją dalį visų nusikalstamų veikų, kurių sudėčių sudėtinis elementas yra skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, sudaro plėšimai (BK 180 str.).

Plėšimas, kaip veika, yra svetimo turto pagrobimas panaudojant fizinį smurtą, grasinant tuoj pat jį panaudoti arba kitaip atimant galimybę nukentėjusiajam priešintis. Iš šios BK 180 str. 1 d. dispozicijos, kurioje įtvirtinta plėšimo sudėtis, matome, jog plėšimas nuo sveikatos sutrikdymo, visų pirma, skiriasi savo objektu. Plėšimo objektą sudaro ne tik visų rūšių ir formų nuosavybė, bet ir žmogaus sveikata bei žmogaus veiksmų laisvė, kuri yra neišvengiamai pažeidžiama grobiant svetimą, kitam asmeniui nuosavybės teise priklausantį turtą. Tuo tarpu skirtingo masto sveikatos sutrikdymo atveju, kaltininkas savo veika siekia padaryti būtent žalą asmens sveikatai, t.y. jį sužaloti ar susargdinti, todėl jo veiksmais pažeidžiama tik žmogaus sveikata, kas ir yra tiesioginis šių nusikaltimų asmens sveikatai objektas.

Kalbant apie objektyviosios plėšimo ir sveikatos sutrikdymų pusės skirtumus, reikia pažymėti, jog plėšimas kaip veika pasireiškia svetimo turto pagrobimu – neteisėtu ir neatlygintinu svetimo daikto užvaldymu (jo paėmimas ir galėjimas realiai juo naudotis ir disponuoti, elgtis savo nuožiūra), o fizinio smurto panaudojimas, pasireiškiantis sveikatos sutrikdymų padarymu, tėra vienas iš būdų kaltininko nusikalstamiems ketinimams realizuoti. Tuo tarpu sveikatos sutrikdymai kaip veika, visų pirma, pasireiškia fizinio smurto panaudojimu žmogui sužaloti ar susargdinti, kas ir sudaro šių nusikaltimų esmę.

Plėšimo sudėtis, įtvirtinta BK180 str. 1 d., kaip vieną iš svetimo turto pagrobimo būdų numato fizinio smurto panaudojimą, tačiau nenumato kvalifikuojančio požymio, nusakančio sveikatos sutrikdymo mastą (sunkus, nesunkus ar apysunkis), kaip kad buvo numatyta 1961 m. BK 272 str. 3 d., nustatančio atsakomybę už plėšimą, susijusį su sunkaus kūno sužalojimo padarymu. Todėl šioje situacijoje susiduriame su normos visumos (plėšimas) ir normos dalies (sveikatos sutrikdymas) konkurencija. Vertinant normos visumos ir normos dalies pavojingumą ir lyginant jų sankcijas, galime daryti išvadą, jog plėšimo sudėtis kaip fizinio smurto panaudojimo padarinius apima savyje nesunkaus (BK 138 str.) ir nežymaus sveikatos sutrikdymo ar fizinio skausmo sukėlimo (BK 140 str.) sudėtis.

Tuo tarpu lyginant baudžiamąją atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą numatančio BK 135 str. sankciją su BK 180 str., numatančio atsakomybę už plėšimą, sankcija, BK 135 str. sankcija yra griežtesnė todėl ir plėšimas, susijęs su sunkaus sveikatos sutrikdymu padarymu nukentėjusiajam, kvalifikuojamas pagal sunkaus sveikatos sutrikdymo (BK 135 str.) ir plėšimo (BK 180 str.) idealiąją sutaptį, kadangi vienu laiku ir ta pačia veika, t.y. panaudojant fizinį smurtą svetimam turtui pagrobti, pažeidžiami du skirtingi BK specialiosios dalies straipsniai.

Tačiau naujajam 2000 m. BK atsisakius kvalifikuotos plėšimo sudėties, susijusios su sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymu, teismai susidūrė su problema: ar sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymas plėšimo metu turi būti vertintinas kaip padarytas dėl savanaudiškų paskatų, kas yra sunkaus sveikatos sutrikdymo, numatyto BK 135 str. 1 d. 9 p., kvalifikuojantis požymis.

Šiuo klausimu pasisakė LAT septynių teisėjų kolegija nutartyje Nr. 2K-583/2005[15], kurioje iš dalies tenkino nuteistojo K. K. kasacinį skundą, vieną iš jo iki 2003 m. gegužės 1 d. padarytų veikų perkvalifikuodama iš 1961 m. BK 272 str. 3 d. į 2000 m. BK 135 str. 1 d. ir BK 180 str. 1 d.

LAT konstatavo, jog naujojo BK 135 str. 2 d. 9 p. yra numatytos savanaudiškos paskatos, tačiau šis sunkų sveikatos sutrikdymą kvalifikuojantis požymis dėl savo specifikos negali apimti ir neapima plėšimo, kadangi sunkaus sveikatos sutrikdymo savanaudiškos paskatos, visų pirma, išreiškia sveikatos sutrikdymo motyvą ir gali neturėti jokių sąsajų su plėšimu. Taip pat manyti, kad tokia savanaudiškų paskatų samprata apima plėšimą, kuriuo realizuojama visa materialinė šio nusikaltimo sudėtis, pažeidžiant objektą – nuosavybės santykius, bei betarpiškai perimant ir užvaldant šio nusikaltimo dalyką - konkretų kilnojamąjį turtą, padarant realią žalą nukentėjusiajam, būtų nepagrįsta.

Todėl plėšimas, susijęs su sunkaus kūno sužalojimo padarymu, pagal naująjį BK sudaro plėšimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo idealiąją sudėtį ir kvalifikuotinas taikant abu – BK 135 ir 180 str. Šių straipsnių dalys taikomos priklausomai nuo konkrečių bylos aplinkybių. Savanaudiškos paskatos realizuojamos konkrečiais veiksmais, turinčiais smurtinį pobūdį. Šie veiksmai ir jų turtiniai padariniai įvertinami taikant BK 180 str., todėl nebelieka pagrindo dar kartą atsižvelgti į plėšimui natūralų ir būtiną komponentą – savanaudiškumą ir specialiai inkriminuoti savanaudiškų paskatų požymį, taikant BK 135 str. 2 d. 9 p., todėl LAT ir nuteistojo K. K. iki 2003 m. gegužės 1 d. padarytą plėšimą, susijusį su sunkaus sveikatos sutrikdymu, perkvalifikavo į 2000 m. BK 135 str. 1 d. ir BK 180 str. 1 d.

Ta pačia tema (dėl BK 135 ir 180 str. taikymo) LAT pasisakė ir 2003 m. lapkričio 28 d. konsultacijoje B3-309[16], kurioje nurodė, kad plėšimas, padarytas iki 2003 m. gegužės 1 d. ir susijęs su sunkaus kūno sužalojimo padarymu, turi būti perkvalifikuojamas į 2000 m. BK 135 str.

[15] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-583/2005.
[16] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 28 d. konsultacija B3-309 // Teismų praktika, 2003. Nr. 20. P. 294.

1 d. ir BK 180 str. 1, 2 ar 3 d., priklausomai nuo kvalifikuojančių požymių buvimo. Tuo tarpu plėšimas, susijęs su sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymu, jeigu jis buvo padarytas po 2003 m. gegužės 1 d., kvalifikuojamas pagal 2000 m. BK 135 str. 2 d. 9 p. ir BK 180 str. 1, 2 ar 3 d., priklausomai nuo kvalifikuojančio požymių buvimo.

Tokiu būdu LAT suvienodino teismų praktiką, nagrinėjant baudžiamąsias bylas, kuriose plėšimo metu padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas.

Sekanti iš veikų, į kurių sudėtį įeina skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, - tai nusikalstamos veikos kelių transporto eismo saugumui (BK 281 str.), kurių metu sunkiai arba nesunkiai sutrikdoma kito asmens sveikata. Lyginant šią 2000 m. BK normą su 1961 m. BK 246 str. įtvirtinta transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimo sudėtimi, reikia atkreipti dėmesį, jog skirtingai nuo naujojo BK, senajam taip pat buvo numatyta baudžiamoji atsakomybė ir už lengvą kūno sužalojimą (1961 m. BK 246 str. 1d.), be to, nebuvo diferencijuojama baudžiamoji atsakomybė už sunkų ar apysunkį kūno sužalojimą (1961 m. BK 246 str. 2 d.).

Atribojant skirtingo masto sveikatos sutrikdymus nuo nusikaltimų kelių transporto eismo saugumui, kurių metu sunkiai arba nesunkiai sutrikdoma kito asmens sveikata, pirmiausia kreiptinas dėmesys į tai, jog šios veikos gali būti padaromos tik dėl neatsargumo, be to, pažeidžiant specialias kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisykles. Šių taisyklių pažeidimas, kurių pasekoje gali būti sunkiai arba nesunkiai sutrikdoma kito asmens sveikata, ir yra nusikaltimų kelių transporto eismo saugumui esmė, tuo tarpu skirtingo masto sveikatos sutrikdymų padarymo sfera nėra nustatyta baudžiamuoju įstatymu.

Kaip matome iš 2000 m. BK 281 str., jame įtvirtintos nusikalstamų veikų kelių transporto eismo saugumui sudėtys yra specialiosios normos sveikatos sutrikdymų atžvilgiu ir apima tiek sunkaus, tiek nesunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtis, todėl veikos, pasireiškusios kelių transporto eismo saugumo pažeidimu, dėl kurio buvo sunkiai arba nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata, nereikia papildomai kvalifikuoti kaip idealiosios nusikaltimų sutapties.

Tačiau teismai, 2003 m. gegužės 1d. įsigaliojus naujajam BK, susidūrė su problema, kadangi įstatymų leidėjas BK paliko spragą ir nenumatė baudžiamosios atsakomybės už eismo saugumo taisyklių pažeidimą, jeigu dėl to buvo nesunkiai sutrikdyta kito asmens sveikata, vairuotojui jas pažeidus nebūnant apsvaigus nuo alkoholio ar narkotikų. Atsakomybės už tokią veiką nenumatė ir ATPK. Ši baudžiamojo įstatymo spraga buvo užpildyta 2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706, įsigaliojusiu 2003 m. liepos 25 d., pakeičiant BK 281 str. 1 d. ir joje nustatant atsakomybė už transporto priemonę vairuojančio asmens kelių eismo saugumo ir transporto priemonės eksploatavimo taisyklių pažeidimą, jeigu dėl to buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata.

Sprendžiant asmenų, padariusių minėtas veikas iki 2003 m. gegužės 1 d., baudžiamosios atsakomybės klausimą, teismai susiduria su tarpinio įstatymo problema, kadangi šis tarpinis 2003 m. balandžio 10 d. įstatymas Nr. IX-1495, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d., naikino veikos nusikalstamumą. Remiantis BK 3 str. 2 d. švelninantis bausmę įstatymas turi grįžtamąją galią, t.y. taikomas asmenims, padariusiems atitinkamą veiką prieš įsigaliojant tokiam įstatymui, taigi tarpinis įstatymas turi būti taikomas asmenims, dėl kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimo sukėlusiems kitam asmeniui nesunkų sveikatos sutrikdymą[17].

Taip pat ir asmenims, padariusiems minėtą veiką nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2003 m. liepos 25 d. ir sprendžiant jų baudžiamosios atsakomybės klausimą, taikomos BK 3 str. 1 d. nuostatos: jie atsako pagal nusikalstamos veikos metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą, kuris nenumatė baudžiamosios atsakomybės už kitam asmeniui padarytą nesunkų sveikatos sutrikdymą, pažeidžiant transporto eismo saugumo taisykles. Už šią veiką taip pat nebuvo numatyta ir administracinė atsakomybė, tačiau tai nereiškia, kad už nesunkų sveikatos sutrikdymą, pažeidžiant kelių transporto eismo saugumo taisykles, buvo panaikinta baudžiamoji ir aplamai teisinė atsakomybė. Naujasis 2000 m. BK numatė baudžiamąją atsakomybę už nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo (BK 139 str.), nepriklausomai nuo to, kokiomis aplinkybėmis sveikatos sutrikdymas padarytas. Taigi, BK 139 str. yra bendroji norma BK 281 str. atžvilgiu: nesant BK 281 str. numatytai baudžiamajai atsakomybei už nesunkų sveikatos sutrikdymą pažeidžiant kelių eismo taisykles, taikoma bendroji BK 139 str. norma. Apie tai yra pasisakęs ir LAT nutartyje Nr. 2K-439/2004[18], kurioje atmetė nuteistojo V. B. kasacinį skundą dėl apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo jis buvo nuteistas pagal BK 139 str. 1 d. už tai, kad, pažeisdamas kelių eismo taisykles, kitam asmeniui nesunkiai sutrikdė sveikatą.

Tačiau prof. V. Piesliakas taip pat yra išsakęs nuomonę, jog pagal bendrąją normą veika gali būti kvalifikuota tuo atveju, jei įstatymų leidėjas iš viso atsisako specialiosios normos[19]. Minėtais atvejais specialioji norma išliko, tačiau joje įstatymų leidėjas paliko spragą. BK 281 str. esanti specialioji norma yra labai specifinė ir numato baudžiamąją atsakomybę už veikas, padarytas tam tikroje veikimo srityje. Todėl nors ir ydinga esant spragai specialiojoje normoje (BK 281 str.) veiką kvalifikuoti pagal bendrąją normą (BK 139 str.), tačiau kaltas asmuo negali likti nenubaustas, ypač jeigu jo veiką galima kvalifikuoti pagal bendrąją normą.

Panaši situacija susiklostė ir su BK 176 str., numatančiu baudžiamąją atsakomybę už darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą, kadangi minėto straipsnio originali 2003 m. balandžio 10 d. įstatymo Nr. IX-1495, įsigaliojusio 2003 m. gegužės 1 d., redakcija

[17] V. Piesliakas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45 (37). P. 10.
[18] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-439/2004.
[19] V. Piesliakas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45 (37). P. 10.

numatė baudžiamąją atsakomybę tik už baudžiamąjį nusižengimą, dėl kurio kilo grėsmė žmonėms, galėjo įvykti avarija ar atsirasti kitokių sunkių padarinių. Taigi, minėtame BK 176 str. buvo įtvirtinta tik formalioji šios nusikalstamos veikos sudėtis, kada baudžiamoji atsakomybė kyla tik už padarytą veiką, tuo tarpu materialioji šios nusikalstamos veikos sudėtis, numatanti baudžiamąją atsakomybė už tokį darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimų pažeidimą, dėl kurio įvyksta nelaimingas atsitikimas žmonėms, avarija ar atsiranda kitokių sunkių padarinių, nebuvo įtvirtinta.

Sprendžiant asmenų, pažeidusių darbų saugos reikalavimus iki 2003 m. gegužės 1 d., baudžiamosios atsakomybės klausimą, iškilo tarpinio įstatymo taikymo problema, kadangi 2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706, įsigaliojusiu 2003 m.liepos 25 d., baudžiamojo įstatymo spraga buvo pašalinta, o BK 176 str. papildytas, numatant jame baudžiamąją atsakomybę už darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimą, jeigu tai sukėlė žmonių mirtį ar buvo sutrikdyta sveikata. Tarpinis įstatymas asmenims, nusikalstamą veiką padariusiems iki jo įsigaliojimo, gali būti taikomas tik tuo atveju, jeigu šis įstatymas yra švelninantis bausmę arba naikinantis veikos nusikalstamumą.

Bet nepaisant to, jog specialioji BK 176 str. norma nenumatė veikos materialiosios sudėties, atsakomybę už sunkų ar nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo vis dar numatė bendrosios baudžiamojo įstatymo normos – BK 137 str. 3 d. ir BK 139 str. Tačiau lyginant bendrosios BK 137 str. 3 d. normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybė už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, pažeidžiant teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles, sankciją su 1961 m. BK 141 str. 2 d., pastaroji yra švelnesnė, todėl ir taikoma asmenims, nusikalstamą veiką padariusiems iki 2003 m. gegužės 1 d.

Tuo tarpu lyginant bendrosios BK 139 str. 1 ar 2 d. normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, sankciją su 1961 m. BK 141 str. 2 d., pastarosios normos sankcija yra griežtesnė, todėl asmenims, nusikalstamą veiką padariusiems iki 2003 m. gegužės 1 d., taikytinas tarpinis įstatymas, o veika kvalifikuojama pagal 2000 m. BK 139 str. 1 ar 2 d.

Asmenims, pažeidusiems darbų saugos teisės aktų reikalavimus nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2003 m. liepos 25 d., jeigu dėl to buvo padarytas sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas, taikomos BK 3 str. 1 d. nuostatos – jie atsako pagal nusikalstamos veikos metu galiojusį baudžiamąjį įstatymą, t.y. BK 137 str. 3 d. arba BK 139 str. 1 ar 2 d., kadangi papildžius BK 176 str. 1 d. 2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706, įsigaliojusiu 2003 m. liepos 25 d., ir numačius baudžiamąją atsakomybę už darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimą, jeigu dėl to buvo padarytas atitinkamas sveikatos sutrikdymas, šios straipsnio sankcija numatė griežtesnę bausmę negu BK 137 str. 3 d. ar BK 139 str. 1 ar 2 d.

Atribojant sveikatos sutrikdymus nuo specialiojoje BK 176 str. 2 d. normoje įtvirtinto darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimo, jeigu dėl to buvo sutrikdyta sveikata, visų pirma atkreiptinas dėmesys į šio nusikaltimo subjektą, kadangi jis yra specialusis – tai asmuo, įmonėje atsakingas už darbų saugą ir darbų saugos teisės aktų laikymąsi, tuo tarpu sveikatos sutrikdymų sudėtyse specialusis subjektas nėra numatytas. Be to, ši veika padaroma esant specifinėms aplinkybėms, t.y. nevykdant teisės aktais nustatytų darbų saugos reikalavimų. Taigi, BK 176 str. 2 d. įtvirtinta veika pasireiškia neveikimu, o neveikimas – teisės aktų reikalavimų nevykdymu. Tiesiogiai šio nusikaltimo subjektas nesutrikdo sveikatos, tuo tarpu nusikaltimai žmogaus sveikatai reikalauja tiesioginio priežastinio ryšio, kad asmuo savo veika sutrikdytų sveikatą[20].

Be jau paminėtų nusikalstamų veikų, į kurių sudėtis įeina skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, dar galime išskirti iššaginimą (BK 149 str.) ir turto prievartavimą (BK 181 str.), kadangi šios veikos taip pat padaromos panaudojant fizinį smurtą, kurio padariniais gali būti skirtingo masto sveikatos sutrikdymai.

Tiek iššaginimas, tiek turto prievartavimas, nuo sveikatos sutrikdymų sudėčių, visų pirma, skiriasi tuo, jog fizinis smurtas tėra būdas šių veikų objektyviajai pusei realizuoti: iššaginimo atveju fizinį smurtą panaudojant asmens galimam ar esamam pasipriešinimui įveikti, o turto prievartavimo – asmens įbauginimui.

Nei vieno iš šių nusikaltimų sudėtis neapima sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo, todėl jei dėl panaudoto smurto nukentėjusiajam padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, veika kvalifikuojama kaip BK 135 str. ir BK 149 str. ar BK 181 str. 2 d. idealioji sutaptis, kadangi norma dalis (šiuo atveju – BK 135 str.) yra pavojingesnė ir numato greižtesnę sankciją negu norma visuma, t.y. BK 149 str. ar BK 181 str. 2 d.

Be to, sveikatos sutrikdymai tiek nuo iššaginimo, tiek nuo turto prievartavimo skiriasi savo objektu, kadangi nusikaltimais žmogaus sveikatai tiesiogiai kėsinamasi į asmenį, siekiant jį susargdinti ar sužaloti, tuo tarpu tiek iššaginimu, tiek turto prievartavimu asmens sveikata tėra pažeidžiama neišvengiamai kėsinantis į asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą arba nuosavybę, turtines teises ar turtinius interesus.

[20] V. Piesliakas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45 (37). P. 10.

2. Sveikatos sutrikdymų sudėčių analizė

2. 1. Sveikatos sutrikdymų sudėčių ypatumai naujajame BK

Bet koks smurtas, o ypač fizinis, turi būti kriminalizuotas, t.y. apibrėžtas baudžiamajame įstatyme, kad būtų galima jį teisiškai įvertinti – kvalifikuoti. Baudžiamųjų įstatymų pagrindinė paskirtis yra apibrėžti nusikalstamas veikas bei numatyti sankcijas už šių veikų padarymą. Tiktai esant baudžiamajame įstatyme apibrėžtai atitinkamos veikos sudėčiai, asmens atžvilgiu galės būti realizuota baudžiamoji atsakomybė. Ši nuostata yra įtvirtinta ir BK 2 str. 4 d.: pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį[21].

Taigi, baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra nusikalstamos veikos sudėties buvimas asmens veikoje. Sudėtis yra baudžiamosios teisės darinys, neegzistuojantis grynu pavidalu tikrovėje. Tai yra tik baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, kurie yra būtini, kad pavojinga veika būtų pripažinta nusikalstama[22]. Kaip matome, sudėtis – tik teorinė konstrukcija, kuri patalpina veiką į baudžiamosios teisės rėmus kvalifikavimo procese ir padeda įvertinti, ar asmens yra visi įstatyme numatytos ir uždraustos veikos požymiai.

BK 135 – 140 str. yra įtvirtintos sveikatos sutrikdymų sudėtys, kuriose numatyti konkretūs požymiai išskiria šias veikas į atskirą BK XVIII Skyrių "Nusikaltimai žmogaus sveikatai". Šiame skyriuje numatytas skirtingo masto sveikatos sutrikdymų sudėtis taip pat galima klasifikuoti pagal keletą kriterijų.

1) Pagal padarinių sunkumą skiriamos šios sveikatos sutrikdymų sudėtys: sunkūs (BK135 – 137 str.); nesunkūs (BK 138, 139 str.); nežymūs arba fizinio skausmo sukėlimas (BK 140 str.).

2) Pagal kaltės formą: tyčiniai (BK 135, 136, 138, 140 str.); neatsargūs (BK 137, 139 str.).

3) Pagal pavojingumo laipsnį: pagrindinės – tai sudėtys, kuriose nėra nei didinančių, nei mažinančių atitinkamo sveikatos sutrikdymo pavojingumą požymių (BK 135 str. 1 d., 138 str. 1 d., 140 str. 1 d.); kvalifikuotos – tai sudėtys, kuriose yra požymiai, didinantys atitinkamo sveikatos sutrikdymo pavojingumą (BK 135 str. 2 d., 138 str. 2 d., 140 str. 2 d.); privilegijuotos – tai sudėtys, kuriose yra požymiai, mažinantys atitinkamo sveikatos sutrikdymo pavojingumą (BK 136 str.).

Priklausomai nuo padarinių sunkumo, t. y. kokio masto sveikatos sutrikdymas buvo padarytas, taip pat nuo kaltės formos, skiriasi ir sankcijose numatytų laisvės atėmimo bausmių ribos bei kitų bausmių rūšys: pvz., už tyčines veikas visada nustatoma griežtesnė sankcija

[21] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
[22] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 145.

nei už neatsargias, arba esant kvalifikuotam požymiui veikos sudėtyje (sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymas mažamečiui, savo tėvui, motinai arba vaikui ir kt.), jis visuomet įtakoja sankcijos griežtumą.

Kaip jau minėjome, pagal padarinių sunkumą naujasis 2000 m. BK išskiria sunkius, nesunkius ir nežymius sveikatos sutrikdymus. Jų sudėtys yra įtvirtintos BK XVIII Skyriaus "Nusikaltimai žmogaus sveikatai" 135 – 140 str. Mykolo Romerio universiteto prof. Justinas Sigitas Pečkaitis šių straipsnių analizės pagrindu išskiria šiuos žalos sveikatai sunkumo kriterijus[23]:

1) padarinių, konkrečiai įvardytų baudžiamajame įstatyme, atsiradimą;
2) profesinio ar bendro darbingumo netekimo mastą;
3) laikino sveikatos sutrikdymo trukmę.

Būtent šių kriterijų pagrindu atribojami skirtingo masto sveikatos sutrikdymai. Beje, reikia pažymėti, jog BK 135 – 140 str. įtvirtintose dispozicijose, kuriuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už sveikatos sutrikdymus, yra blanketinės, t.y. jose tik nurodomi bendriausi sveikatos sutrikdymų požymiai, tačiau jų turinys detalizuojamas kitame teisės norminiame akte – LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakyme Nr. V – 298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo". Naujajam 2000 m. BK įvedus sveikatos sutrikdymų sąvoką ir ją detalizavus minėtu įsakymu, buvo pakeistos iki tol senajam 1961 m. BK egzistavusios kūno sužalojimų sąvokos.

"Sveikatos sutrikdymų" sąvoka laikoma platesne nei "kūno sužalojimų" sąvoka. Prof. J. S. Pečkaičio nuomone, ši sąvoka yra priimtinesnė, kadangi apima ir tokią žalą sveikatai, kuri nesusijusi su žmogaus organizmo anatominio vientisumo, kūno audinių, organų pažeidimu ar jų fiziologinių funkcijų sutrikdymu, kaip antai žmogaus susargdinimas sunkia nepagydoma arba ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia žmogaus gyvybei arba labai sutrikdančia žmogaus psichiką[24].

Taigi, kūno sužalojimų sąvoka buvo per siaura, kadangi apėmė tik asmens organams ar audiniams daromą tiesioginį fizinį, mechaninį ar cheminį poveikį, pasireiškiantį jų vientisumo pažeidimu. Tuo tarpu sveikatos sutrikdymas kaip veika apima į sužalojimo sąvoką netelpantį tokį poveikį asmeniui, dėl kurio šis suserga sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga arba jam sutrinka psichika. Todėl galima teigti, jog kūno sužalojimas yra kaip vienas iš sveikatos sutrikdymo galimų padarinių. Tokią išvadą galime daryti ir išanalizavę minėtame Įsakyme "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" pateiktą sveikatos sutrikdymų sąvoką: tai žmogaus sužalojimas ar susargdinimas, pažeidžiant jo kūno audinių (organų)

[23] Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė R. ir kt. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. Vilnius: LTU, 2002. P. 11.
[24] Ten pat, P. 19.

vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas[25]. Taigi, kaip matome, sveikatos sutrikdymo sąvoka apima tiek žmogaus sužalojimą, tiek susargdinimą.

Daugelio valstybių, pvz.: 1996 m. Rusijos BK, įtvirtinta sveikatos sutrikdymų sąvoka. Ši sąvoka pakeitė senajam 1960 m. Rusijos BK egzistavusias kūno sužalojimų sudėtis. Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkai, tokie kaip G. N. Borzakova, V. S. Komisarova ar V. M. Lebedeva, taip pat ginčijasi dėl "sveikatos sutrikdymų" ir "kūno sužalojimų" sąvokų santykio: kiekvienas kūno sužalojimas yra sveikatos sutrikdymas, bet ne kiekvienas sveikatos sutrikdymas yra kūno sužalojimas[26].

Apibendrinant galima teigti, jog sveikatos sutrikdymo sąvoka apima:

1) Audinių ar organų anatominio vientisumo arba jų fiziologinio funkcionavimo pažeidimus;
2) Susargdinimą sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga,taip pat ir psichikos sutrikdymą.

Kaip jau minėjome, esminė naujovė, atsiradusi įsigaliojus 2000 m. BK, buvo sveikatos sutrikdymų sąvokos vietoj kūno sužalojimų įvedimas. Pasikeitus sąvokoms, atsirado keletas naujovių sudėčių turinyje bei konstrukcijose:

● Visų pirma, nusikaltimai asmens sveikatai yra išskiriami į atskirą BK XVIII Skyrių, kada senojo kodekso Ypatingosios dalies trečiajame skirsnyje buvo numatyta atsakomybė už nusikaltimus gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui. Toks nusikaltimų asmens sveikatai išskyrimas į atskirą skyrių naujajame BK rodo įstatymo leidėjo požiūrį į žmogų ir jo sveikatą kaip vieną iš pagrindinių visuomenės vertybių.

● Pasikeitė kai kurių požymių turinys: nustatant sveikatos sutrikdymo mastą, vertinamas ne tik bendrojo, bet ir profesinio darbingumo netekimas, t.y. žmogaus gebėjimas ir galimybė dirbti darbus, kuriems reikia specialių žinių, kvalifikacijos ir įgūdžių[27].

● Be to, sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtyje kalbama jau ne apie nepataisomą veiko subjaurinimą, kaip tai buvo senojo 1961 m. BK sunkaus kūno sužalojimo sudėtyje, bet apie nepataisomai subjaurotą nukentėjusiojo asmens kūną. Taigi, šis požymis buvo išplėstas, kadangi tiek veido, tiek kitų kūno dalių subjaurojimas sukelia žmogui vienodas fizines ir dvasines kančias.

● Vertinant kvalifikuotas sveikatos sutrikdymų sudėtis, jose numatyta kur kas daugiau kvalifikuojančių požymių: be sunkaus ar nesunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo žiauriai kankinant, mažamečiui ar bejėgiškos būklės asmeniui ar nukentėjusiajam vykdant tarnybines ar

[25] LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo minstro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

[26] Борзакова Г.Н., Комисарова В. С. Курс уголовного право: особенная часть, том 3. Москва:Зерцало-м, 2002. С. 150.

[27]LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo minstro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

visuomenines pareigas, numatyti visiškai nauji kvalifikuojantys požymiai, tokie kaip sunkaus ar nesunkaus sveikatos sutrikdymo padarymas savo motinai, tėvui ar vaikui, nėščiai moteriai, dviem ar daugiau žmonių, dėl chuliganiškų, dėl savanaudiškų paskatų, siekiant įgyti nukentėjusiojo asmens organą ar audinį transplantacijai bei kt. BK 135 str. 2 d. ir BK 138 str. 2 d. numatyti kvalifikuojantys požymiai sutampa su BK 129 str. 2 d. numatytais nužudymo kvalifikuojančiais požymiais, kurių turinys atskleistas LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose" Nr. 46.

● Privilegijuota sveikatos sutrikdymų sudėtis, t.y. sveikatos sutrikdymas didžiai susijaudinus, numatyta tik sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju (BK 136 str.), nors senasis 1961 m. BK numatė tiek sunkaus, tiek apysunkio kūno sužalojimą didžiai susijaudinus. Tai galima paaiškinti tuo, jog tik patiems sunkiausiems padariniams, t.y. sunkiam sveikatos sutrikdymui, už kurį numatyta ir pati griežčiausiai baudžiamoji atsakomybė, įstatymų leidėjas numato privilegijuotą požymį – didelio susijaudinimo būsena, dėl kurios mažėja sunkaus sveikatos sutrikdymo pavojingumas. Tuo tarpu nesunkus sveikatos sutrikdymas, įstatymo leidėjų manymu, savo pavojingumu žymiai skiriasi nuo sunkaus sveikatos sutrikdymo, todėl ir numatyti jam privilegijuotos sudėties nėra pagrindo.

● Naujajam BK diferencijuojama atsakomybė už sunkų ir nesunkų sveikatos sutrikdymą, padarytą dėl neatsargumo (BK 137 str. ir BK 139 str.), šių veikų sudėtis įtvirtinant skirtinguose straipsniuose, ko nebuvo senajam 1961 m. BK. Tokią įstatymų leidėjo poziciją galima paaiškinti tuo, jog sunkus ir nesunkus sveikatos sutrikdymas žymiai skiriasi savo pavojingumu, todėl ir atsakomybė už šių veikų padarymą, nesvarbu ar jos būtų padarytos tyčia, ar dėl neatsargumo, ar didžiai susijaudinus, turi būti numatyta skirtinguose straipsniuose.

Taigi, įsigaliojus naujajam BK, šis įnešė esminių naujovių nusikaltimų žmogaus sveikatai srityje, kurias ir apžvelgėme. Tačiau taip pat labai svarbu išanalizuoti teisiškai reikšmingus sveikatos sutrikdymų sudėtyse numatytus požymius, kurių pagrindu veika yra kvalifikuojama kaip atitinkamo masto sveikatos sutrikdymas. Bent vieno sudėties požymio nebuvimas susijęs su dviem galimomis pasekmėmis: pirma, įstatymas numato kitą veiką, kurioje tam tikras požymis yra nebūtinas (pvz.., nesant BK 135 str. nurodytų padarinių, veika greičiausiai bus kvalifikuojama pagal BK 138 str.); antra, tam tikro sudėties požymio nebuvimas gali nulemti tai, jog veika apskritai nebus pripažįstama sveikatos sutrikdymu[28]. Todėl toliau detaliai aptarsime sveikatos sutrikdymų sudėčių objektyviuosius bei subjektyviuosius požymius, kurie yra veikų kvalifikavimo pagal atitinkamą BK straipsnį pagrindas.

[28] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis, 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 29.

2. 2. Objektyviųjų požymių analizė

Kaip žinome iš baudžiamosios teisės teorijos, nusikalstamos veikos sudėtį sudaro šie elementai: nusikalstamos veikos objektas, objektyvioji pusė, subjektas, subjektyvioji pusė. Šie elementai įrodinėjami ne tiesiogiai, o per nusikalstamos veikos sudėties požymius[29]. Požymiai, apibūdinantys nusikalstamos veikos objektą, objektyviąją pusę bei subjektą, vadinami objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais. Šie požymiai atspindi išorinę, matomą veikos pusę: veiką, padarinius, priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių, veikos padarymo būdą, vietą laiką ir kt. požymius, paliekančius pėdsakų aplinkoje. Todėl vertindami, ar padaryta veika atitinka BK specialiojoje dalyje numatytos nusikalstamos veikos sudėtį, visų pirma kreipiame dėmesį į išorėje atsispindinčius objektyviuosius požymius.

Bet kuria nusikalstama veika yra pažeidžiami tam tikri visuomeniniai santykiai, kurių apsaugai užtikrinti reikalinga baudžiamosios teisės pagalba. Šios vertybės baudžiamosios teisės teorijoje vadinamos objektu. BK XVIII Skyrius, kuriame patalpintos sveikatos sutrikdymų sudėtys, vadinasi "Nusikaltimai žmogaus sveikatai". Tai reiškia, jog sveikatos sutrikdymų tiesioginis objektas yra kito žmogaus sveikata. Baudžiamasis įstatymas saugo bet kurio žmogaus sveikatą, nepaisant jo lyties, amžiaus, fizinių ar psichinių trūkumų buvimą ar nebuvimą nuo jo gimimo momento iki mirties.

Žmogaus sveikata yra didžiausia vertybė, savo svarba nusileidžianti tik žmogaus gyvybei. Skirtingi autoriai labai skirtingai supranta sveikatos sąvoką. Dažnai yra kritikuojama Rusijos baudžiamosios teisės mokslininkų T. I. Vaumino, P. A. Volostnovo, M. I. Kovaliovo išsakyta nuomonė, jog žmogaus sveikata tėra jo kūno anatominis vientisumas ir tinkamas audinių bei organų funkcionavimas[30]. Šis požiūris labai skiriasi nuo vyraujančio baudžiamosios teisės literatūroje ir nėra priimtinas, kadangi prieštarauja pačiai "sveikatos sutrikdymo" sampratai. Kaip žinome, žala sveikatai gali būti padaroma ir nepažeidžiant žmogaus kūno anatominio vientisumo ar tinkamo audinių ir organų funkcionavimo, pvz.: narkotinių medžiagų suleidimu į veną, psichotropinių medžiagų sugirdymu, tyčiniu užkrėtimu venerine liga lytinių santykių metu ir pan. Taigi, žmogus gali skausmo ir nejausti, jo kūno anatominis vientisumas išlieka nepakitęs, tačiau žala sveikatai padaroma.

Minėtų autorių sveikatos sąvokos apibrėžimas kaip žmogaus kūno anatominio vientisumo ar tinkamo audinių ir organų funkcionavimo labiau tiko apibūdinti kūno sužalojimų, egzistavusių 1961 m. BK, sudėčių objektą. Tačiau įsigaliojus 2000 m. BK "kūno sužalojimų" sąvokos buvo

[29] Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996. P. 36.
[30] Ваумина Т. И., Волостнов П. А. И др. Уголовное право: особенная часть. Москва: Норма-инфора. М., 1998. С. 76.

atsisakyta, ją pakeitus ”sveikatos sutrikdymų” sąvoka, kuri, be abejo, yra platesnė ir padeda plačiau suvokti sveikatą kaip objektą, kurį savo nusikalstamais veiksmais pažeidžia kaltininkas.

Didžioji dauguma autorių (J. Nocius, V. N. Kudriavceva, A. V. Naumova) sveikatą supranta kaip žmogaus organizmo fiziologinę būseną, priklausančią nuo individo amžiaus, ligų, biologinių savybių[31]. Juk ir pati sveikatos sutrikdymo samprata apima ne tik anatominio kūno vientisumo, jo organų ar audinių pažeidimą, bet ir susargdinimą ar patologinės būklės sukėlimą, veikiant išoriniams fiziniams, mechaniniams, cheminiams, biologiniams, psichologiniams faktoriams, t.y. bendrą organizmo fizinę būklę.

Tačiau tai reikštų, jog sveikata tėra fizinių ligų nebuvimas, neįtraukiant į šią sampratą žmogaus dvasinės sveikatos, kuri ir yra fizinės sveikatos pagrindas. Dvasinės pusiausvyros, santarvės su savim ir kitais nebuvimas skatina neigiamas emocijas, kurių padariniai yra įvairios somatinės ir psichikos ligos. Todėl vis dažniau sveikatos, kaip nusikaltimų žmogaus sveikatai objekto, samprata plečiama, ją apibūdinant kaip fizinę, dvasinę bei socialinę žmonių gerovę[32]. Tokios pozicijos laikosi ir prof. J. S. Pečkaitis. Manytume, jog ši pozicija yra priimtiniausia, kadangi sveikata, kaip viena didžiausių visuomenės socialinių ir ekonominių vertybių, yra žmogaus fizinės ir dvasinės būklės pusiausvyra. Tik išlaikant šią pusiausvyrą, žmogus jaučiasi gerai ir sutaria su jį supančia aplinka.

Nusikaltimais žmogaus sveikatai padaroma tiesioginė žala žmogui, o pagal pažeidžiamo objekto svarbą šios veikos įstatymo leidėjo yra patalpintos iškart po nusikaltimų žmogaus gyvybei. Tačiau nusikaltimų žmogaus sveikatai kvalifikavimui didžiausią reikšmę turi veikos objektyviosios pusės nustatymas. Be to, tik remdamiesi objektyviaisiais sveikatos sutrikdymų požymiais, tokiais kaip veikos padarymo būdas, vieta, veikos padarymo įrankiai, priemonės, mes galime spręsti apie subjektyviuosius šių nusikaltimų požymius[33]. Išties, tik išsiaiškinę veikos padarymo objektyviuosius požymius, galėsime spręsti apie kaltininko tyčios turinį, jo tikruosius ketinimus, apie tai, ar jis veikė apibrėžta ar neapibrėžta tyčia, ar sveikatos sutrikdymas nebuvo pasikėsinimo nužudyti padarinys ir teisingai kvalifikuoti padarytą veiką.

Pagrindiniai objektyvieji sveikatos sutrikdymų požymiai yra šie: veika (veikimas ar neveikimas), padariniai bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Šie požymiai visuomet įrodinėjami sveikatos sutrikdymų sudėtyse.

Sveikatos sutrikdymus (BK 135 – 140 str.) kaip veiką apibūdina šie du alternatyvūs veiksmai: tas, kas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu…[34]. Taigi, veika pasireiškia kaip vieno iš šių alternatyvių veiksmų padarymas: sužalojimas ar susargdinimas. Šių veikų sąvokas apibūdina

[31] Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998. P. 43.
[32] Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė R. ir kt. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. Vilnius: LTU, 2002. P. 13.
[33] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 171.
[34] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

2003 m. gegužės 23 d. Įsakymas "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo". Remiantis šiame Įsakyme pateiktais sąvokų išaiškinimais, sužalojimas – tai žmogaus kūno audinių ir organų anatominio vientisumo ar jų funkcijų pažeidimas mechaniniu, fiziniu ar cheminiu poveikiu, o susargdinimas – tai organizmo funkcijų sutrikdymas biologiniu, fiziniu, cheminiu ar psichiniu poveikiu arba nesuteikiant būtinos medicinos pagalbos[35]. Sužalojimas ar susargdinimas kaip veikos skiriasi viena nuo kitos, kadangi susargdinimas gali būti ir nesmurtinis poveikis žmogui[36]: pvz., kai kaltininkas, kontaktuodamas su kitu žmogumi, šį tyčia užkrečia venerine liga, ŽIV, trichinelioze, juodlige ir kt.

Be to, šios dvi veikos skiriasi viena nuo kitos ir tuo, jog susargdinimo atveju nepažeidžiamas žmogaus kūno audinių ar organų anatominis vientisumas, t.y. išoriškai galime ir nepastebėti sveikatos sutrikdymo požymių, nors organizmo funkcijos gali būti jau sutrikdytos.

Skirtingo masto sveikatos sutrikdymai gali būti padaryti tiek veikimu, tiek neveikimu, išskyrus BK 140 str. įtvirtintą fizinio skausmo sukėlimą, kuris gali būti padaromas tik veikimu (dažniausiai fizinio poveikio priemonėmis): mušant, suduodant smūgius rankomis, kojomis, kitais daiktais ar kitaip smurtaujant, tačiau žmogaus nesužalojant ar nesusargdinant.

Visi kiti skirtingo masto sveikatos sutrikdymai dažniausiai padaromi aktyviais veiksmais (veikimu), naudojant:

- Fizinį poveikį (suduodant smūgius rankomis, kojomis ar pan.);
- Mechaninį poveikį (panaudojant buitinės paskirties duriamus ar pjaunamus daiktus, šaunamuosius ar nešaunamuosius ginklus);
- Cheminį poveikį (narkotinių ar kitų nuodingų medžiagų pagalba);
- Biologinį poveikį (naudojant šalčio, karščio poveikį);
- Psichinį poveikį (terorizuojant žmogų, jį gasdinant, pranešant melagingas žinias, kurios nukentėjusįjį sukrečia).

Beje, tik sužalojimas gali būti padaromas naudojant fizinio poveikį, o susargdinimas – psichinio ar biologinio poveikio priemones.

Sveikatos sutrikdymą neveikimu gali padaryti asmuo, kuris priešingai savo pareigai ir turėdamas realią galimybę atlikti tam tikrus veiksmus, skirtus kito žmogaus sveikatai ar gyvybei išsaugoti, jų neatlieka[37]. Tačiau tik susargdinimas, o ne sužalojimas, gali būti padaromas neveikimu, t.y. nesuteikiant būtinosios medicinos pagalbos, kada asmuo turėjo tokią pareigą ir galimybę ją suteikti. Apie tai pasakyta ir 2003 m. gegužės 23 d. Įsakyme pateiktame susargdinimo sąvokos išaiškinime.

[35] LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo minstro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.
[36] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis, 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 187.
[37] Jovaišas K. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui // Teisės problemos. 1997, Nr. 2. P. 138.

Sveikatos sutrikdymų sudėtys yra materialiosios, t.y. kad veika būtų pripažinta baigtine, būtinas sudėtyje numatytų padarinių atsiradimas. Be to, atsakomybė už atitinkamą sveikatos sutrikdymą kyla tik esant priežastiniam ryšiui tarp veikos ir padarinių, t.y. sužalojimas ar susargdinimas turi būti būtinoji sąlyga sveikatos sutrikdymo sudėtyje numatytiems padariniams kilti. Būtina nustatyti, kad tik kaltininko veika sukėlė atitinkamus padarinius. Paprastai ši aplinkybė nustatoma remiantis teismo medicinos eksperto išvadomis dėl nukentėjusiojo sužalojimo ar susargdinimo priežasties.

Kaltininko veika (sužalojimas ar susargdinimas) turi būti būtinoji sąlyga atitinkamiems sveikatos sutrikdymų sudėtyse numatytiems padariniams kilti, t.y. visada būtina nustatyti būtinąjį priežastinį ryšį tarp veikos ir padarinių. Baudžiamosios teisės teorijoje tai vadinama "būtinosios sąlygos" taisyklės patikrinimu: tam tikromis sąlygomis mus dominančios veikos visada ar bent jau dažniausiai sukelia tam tikros rūšies pavojingus padarinius[38]. Bet jeigu būtinojo priežastinio ryšio grandinę suardys įsikišęs trečiasis šalutinis veiksnys, kuris pakeis visą priežastinio ryšio vystymąsi, priežastinio ryšio neliks (pvz., žmogus, kuriam buvo padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas, atvežtas į ligoninę, tačiau per klaidą pavartoti ne tie vaistai ar užkrėstas kraujas, dėl ko žmogui padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas arba jis miršta). Tokiais atvejais kaltininkas neatsako už kilusius padarinius, kurių jis negalėjo numatyti.

Prof. V. Piesliakas išskiria vieną pagrindinių būtinojo priežastinio ryšio savybių: jis yra numatomas iš anksto[39]. Prof. V. Piesliako nuomone, priežastinio ryšio plėtros numatymas yra išskirtinis būtinojo priežastinio ryšio bruožas, skiriantis jį nuo atsitiktinio priežastinio ryšio, kurio žmogus net ir remdamasis savo gyvenimiška patirtimi, suvokimu apie reiškinius negali numatyti. Paprastai kiekvienas iš mūsų gali numatyti, kokius padarinius sukels stiprus smūgis į kaukolės sritį, dūris peiliu į krūtinę, o kokius įdrėskimas ar lengvas stumtelėjimas. Kaltininkas neatsakys už tokį sveikatos sutrikdymą, kuris buvo sąlygotas atsitiktinio priežastinio ryšio, kadangi nebus jo kaltės dėl kilusių padarinių. Žmogus gali numatyti tik dėsningumais pagrįstą veiksmų ir padarinių ryšį.

Apie priežastinio ryšio vystymosi dėsningumus pasisako ir LAT nutartyje Nr. 2K-237/2005[40], atmesdamas nuteistojo A. B. kasacinį skundą, kuriuo šis prašė perkvalifikuoti jo padarytą veiką iš BK 129 str. 1 d. (gyvybės atėmimas) į BK 137 str. 1 d. kaip sunkų sveikatos sutrikdymą, padarytą dėl neatsargumo, teigdamas, kad jo pavartotas smurtas nebuvo nukentėjusiojo A. S. mirties priežastis, taigi ir nėra priežastinio ryšio tarp jo veikos ir kilusių padarinių, t.y. nukentėjusiojo A. S. mirties.

[38] Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996. P. 99.
[39] Ten pat.
[40] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-237/2005.

Tačiau LAT kolegija nusprendė, kad nuteistojo A. B. padaryta veika teisingai kvalifikuota pagal BK 129 str. 1 d., kadangi nuteistajam sudavus rankoje laikyta automagnetola nukentėjusiajam per galvą, šis iškart po smūgio griuvo ir daugiau neatsikėlė. Žmogaus galva yra gyvybiškai svarbi ir labiausiai pažeidžiama žmogaus kūno dalis, o kiekvienas normalaus išsivystymo žmogus suvokia, kad suduodamas smūgį kitam žmogui kietu daiktu per galvą kelia pavojų jo sveikatai ar net gyvybei, taigi, numato priežastinio ryšio vystymosi dėsningumus. Byloje nebuvo nustatyta, ar nukentėjusiojo A. S. mirtis įvyko tiesiogiai nuo suduoto smūgio į galvą ar parkritus ir atsitrenkus į betonines grindis, tačiau tai nekeičia veikos kvalifikavimo, kadangi, bet kuriuo atveju, nuteistojo A. B. pavartotas smurtas nukentėjusiojo atžvilgiu buvo būtinoji sąlyga padariniams, t.y. jo mirčiai, kilti.

Taigi, galime daryti išvadą, kad kaltininkui pavartojus smurtą nukentėjusiojo atžvilgiu ir jam sudavus smūgius į gyvybiškai svarbias kūno vietas, pvz.: galvą, pilvą, jis gali numatyti priežastinį ryšį kaip dėsningą, neatsitiktinį, numatomą iš anksto, kadangi tokia veika beveik visada sukels atitinkamus sveikatos sutrikdymus ar net mirtį.

Sveikatos sutrikdymo mastas, t.y.sunkus, nesunkus ar nežymus, nustatomas pagal padarinius. Tokią išvadą apie veikos kvalifikavimą kaip atitinkamo masto sveikatos sutrikdymą pateikia teismo medicinos ekspertas ekspertizės akte. Tačiau pastebima, jog padarinių sunkumas priklauso ne tik nuo kaltininko siekių, veikos, jos būdo, priemonių, bet ir nuo nukentėjusiojo sveikatos būklės, jo gyvybingumo, individualių savybių[41].

BK 135 – 140 str., kuriuose įtvirtintos sveikatos sutrikdymų sudėtys, nurodyti padariniai, kuriems kilus, veika pripažįstama sunkiu, nesunkiu ar nežymiu sveikatos sutrikdymu.

BK 135 str. 1 d. nustato baudžiamąją atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą. Sveikatos sutrikdymas pripažįstamas sunkiu, jeigu nukentėjęs asmuo dėl to:

- Neteko regos, klausos, kalbos;
- Neteko vaisingumo ar nėštumo;
- Kitaip sunkiai buvo suluošintas;
- Susirgo sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką;
- Prarado didelė dalį profesinio ar bendro darbingumo;
- Buvo nepataisomai subjaurotas nukentėjusiojo asmens kūnas.

Šie padariniai BK 135 str. 1 d. dalyje išvardyti kaip alternatyvūs, taigi pakanka, kad būtų sukeltas bent vienas iš šių padarinių. Beje, senasis 1961 m. BK ir „Kūno sužalojimų sunkumo nustatymo teismo medicinos laikinosios taisyklės“ sunkų kūno sužalojimą siejo su dviem kriterijais: pavojingumo gyvybei požymiu ir konkrečiai išvardintomis sunkiomis

[41] Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998. P. 44.

pasekmėmis. Tuo tarpu įsigaliojus naujam 2000 m. BK ir patvirtinus naujas „Sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisykles“, pavojingumas gyvybei, kaip sunkus sveikatos sutrikdymo požymis, buvo eliminuotas, o atvejai, kada sveikatos sutrikdymas pripažįstamas sunkiu – detalizuoti.

Kaip žinome, BK 135 str. 1 d. esanti dispozicija yra blanketinė, kadangi joje įvardytų padarinių turinys yra detalizuotas kitame teisės norminiame akte – 2003 m. gegužės 23 d. Įsakyme “Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo”.

Be to, pagal šio Įsakymo priede pateiktą lentelę “Dėl sužalojimų prarasto bendrojo darbingumo procentų nustatymo” nustatoma, kokią dalį bendrojo darbingumo procentais prarado nukentėjusysis. Praradus 30 proc. ir daugiau bendrojo darbingumo, veika kvalifikuojama kaip sunkus sveikatos sutrikdymas.

Nauja yra tai, kad BK sveikatos sutrikdymų sudėtyse numatyta ir profesinio darbingumo sąvoką. Minėtame 2003 m. gegužės 23 d. įsakyme profesinis darbingumas apibrėžiamas kaip žmogaus gebėjimas ar galimybė dirbti darbus, kuriems reikia specialių žinių, kvalifikacijos ar įgūdžių[42]. Praradus profesinį darbingumą, gali būti išsaugotas bendrasis darbingumas. Profesinio darbingumo netekimo laipsnio nustatymą procentais reglamentuoja LR Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. balandžio 28 d. Įsakymas Nr. 226/49 “Dėl ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo tvarkos patvirtinimo[43]. Sunkus sveikatos sutrikdymas konstatuojamas tada, kada kaip ir bendrojo darbingumo netekimo atveju, prarandama 30 ir daugiau proc. profesinio darbingumo.

Praktikoje sunku atriboti sunkų sveikatos sutrikdymą nuo nesunkaus, kadangi pagrindinis juos skiriantis požymis yra ne tik skirtingas sveikatos sutrikdymo trukmės laikas ir bendro ar profesinio darbingumo netekimo mastas, bet ir BK 135 str. numatytų padarinių nebuvimas. BK 135 str. numatytų padarinių buvimą ar nebuvimą konstatuoja teismo medicinos ekspertas. Iš visų alternatyviai išvardytų sunkaus sveikatos sutrikdymo padarinių, kurių turinys yra atskleistas minėtame 2003 m. gegužės 23 d. Įsakyme, reikėtų išskirti kitokį sunkų suluošinimą, kurio sąvoka detalizuojama taip pat minėto Įsakymo 6.6.1. – 6.6.20 punktuose.

Įvertinus Įsakymo 6.6.1. – 6.6.20 punktuose išvardytus padarinius, galima apibendrintai pasakyti, kad teismo medicinos ekspertas veiką pripažįsta sunkiu sveikatos sutrikdymu, sukėlusiu kitokį sunkų suluošinimą, kada nukentėjusiajam padaromos įvairios galvos smegenų traumos, o būtent – kaukolės skliauto atviri ir įspaustiniai lūžiai, kraujo ar likvoro išsiliejimas virš kietojo ar po kietuoju galvos smegenų dangalais, galvos smegenų sumušimas su ryškiais neurologiniais

[42] LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo minstro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 “Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

[43] LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. balandžio 28 d. įsakymas Nr. 226/49 “Dėl ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo tvarkos patvirtinimo” // Valstybės žinios. 2000, Nr. 52-2357.

židiniais; taip pat kaklo slankstelio išnirimas, nugaros smegenų sužalojimas; kiauryminis ryklės, gerklės ar trachėjos sužalojimas; krūtinės ląstos ar pilvaplėvės ertmės kiauryminis sužalojimas; aortos, bendrosios, vidinės ar išorinės miego arterijų ir kitų venų sužalojimas; žastikaulio, šlaunikaulio, blauzdikaulio ar dubens kaulų lūžiai; sužalojimo sukeltas sunkus šokas, riebalinė ar oro embolija ar kita pavojinga gyvybei būsena ir kitokio pobūdžio suluošinimai.

Reikia pažymėti, jog minėto Įsakymo 6.6.1.–6.6.20 punktuose pateiktas kitokio sunkaus suluošinimo padarinių sąrašas taip pat nėra baigtinis. Taigi, išvadą, jog padarytas sveikatos sutrikdymas pripažįstamas sunkiu visada duoda teismo medicinos ekspertas, kuris ir atriboja sunkų sveikatos sutrikdymą nuo nesunkaus.

Išanalizavus teismų praktikos atvejus, kurių metu padaromi skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, galime daryti išvadą, jog sunkus sveikatos sutrikdymas dažniausiai padaromas panaudojant mechaninio poveikio priemones (dažniausiai peilį, kirvį ar metalinį strypą), suduodant vieną ar keletą smūgių į gyvybiškai svarbią krūtinės ar pilvo sritį, padarant kiaurymines durtines – pjautines žaizdas pilvo sienoje ir kraujo išsiliejimu pilvo ertmėje, durtines – pjautines žaizdas krūtinėje ar pašonkaulio srityje, dėl ko sužalojama pasieninė pilvaplėvė ir sukeliamas kraujo išsiliejimas į pilvo ertmę, sužalojama blužnis ar diafragma, nupjaunamos kaklo venas ir t. t.

Pvz., nutartyje Nr. 2K-306/2005[44] LAT atmetė E. T. kasacinį skundą, pirmosios instancijos teismo nuteisto pagal BK 135 str. 1 d. už tai, kad tyčia peiliu durdamas nukentėjusiajam D. K. į pilvą, padarė jam kiauryminę pjautinę – durtinę žaizdą pilvo sienoje su kepenų pažeidimu ir kraujo išsiliejimu pilvo ertmėje.

Taip pat nutartyje Nr. 2K-141/2005[45] LAT atmetė vyriausiojo prokuroro kasacinį skundą dėl bausmės nuteistajam R. J. skyrimo, kuris nuteistas pagal BK 135 str. 1 d. už tai, kad konflikto metu vieną kartą dūrė P. Č. lenktiniu peiliu į krūtinės sritį, dėl to jam buvo padaryta durtinė – pjautinė žaizda krūtinės kairiojoje pusėje su pasienio pilvaplėvės sužalojimu, sukėlusiu kraujo išsiliejimą į pilvo ertmę, t.y. sunkus sveikatos sutrikdymas.

Kada sunkus sveikatos sutrikdymas padaromas panaudojant fizinio poveikio priemones, kitokį sunkų suluošinimą dažniausiai sukelia smūgis, dėl kurio nukentėjusiajam nukritus ir atsitrenkus į kietą pagrindą, jam padaromi kaukolės skliauto atviri ir įspaustiniai lūžiai, išsilieja kraujas virš kietojo ar po kietuoju smegenų dangalu, sumušamos galvos smegenys su ryškiais neurologiniais židinininiais simptomais ir t. t.

Pvz., nutartyje Nr. 2K-300/2002[46] LAT iš dalies tenkino nukentėjusiojo R. A. kasacinį skundą, kuriam buvo padarytas sunkus kūno sužalojimas, o R. A. nuteistas už tai pagal 1961 m. BK 111 str. 1 d. (sunkus kūno sužalojimas) už tai, kad tyčia sudavė nukentėjusiajam R. A.

[44] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-306/2005
[45] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-141/2005.
[46] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-300/2002

rankomis du kartus į veidą, vieną kartą keliu į krūtinės - galvos sritį, nukentėjusįjį pargriovė ir šis galva trenkėsi į kelio dangą, dėl ko lūžo dešinės pusės pakauškaulis, buvo sumuštos smegenys ir po kietuoju smegenų dangalu išsiliejo kraujas, t.y. padarė sunkų kūno sužalojimą, kuris pagal dabar galiojantį 2000 m. BK ir 2003 m. gegužės 23 d. Įsakymą „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“ atitiktų sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtį.

Taip pat dažnai sunkus sveikatos sutrikdymas padaromas suduodant keletą smūgių į įvairias gyvybiškai svarbias žmogaus kūno vietas (galvą, pilvą, krūtinę), kas dažnai tampa nukentėjusiojo mirties priežastimi, kaip kad, pvz., nutartyje Nr. 2K-360/2005[47], kurioje LAT atmetė D. Š. kasacinį skundą, nuteisto pagal BK 129 str. 1 d. už nužudymą, už tai, kad kartu su N. L. bendrais smurtiniais veiksmais, t.y. N. L. suduodant ir spiriant nukentėjusiajam V. G. į krūtinės šonus ne mažiau kaip vieną kartą, D. Š. suduodant kumščiais į nukentėjusiojo nugaros sritį ne mažiau kaip vieną kartą, dėl ko V. G. konstatuotas stiprus krūtinės lastos nugarinės apatinės srities sumušimas, IX, X, XI šonkaulių tarpe tarp dešiniųjų užpakalinės pažasties ir mentinių linijų, X, XI, XII šonkaulių tarpe tarp kairiųjų užpakalinės pažastinės ir mentinės linijų lūžimais, kairiojo inksto plyšimu bei kraujo išsiliejimu po kairiojo inksto kapsule bei į geldelę, po kasos kapsule bei tarp storosios žarnos pasaito lapelių, kas komplikavosi trauminiu šoku ir sukėlė nukentėjusiojo V. G. mirtį.

Kaip matome iš pateiktų LAT nutarčių pavyzdžių, sunkūs sveikatos sutrikdymai dažniausiai padaromi kaltininkui pavartojant mechaninio ar fizinio poveikio priemones, suduodant keletą smūgių į gyvybiškai svarbias žmogaus kūno dalis (dažniausiai galvą, pilvą, krūtinę) ir, lyginant šias veikas su nesunkiu sveikatos sutrikdymu (BK 138 str.), skiriasi sunkaus sveikatos sutrikdymo atveju atliekamų veiksmų intensyvumas, suduotų smūgių skaičius, lokalizacija, sukelti padariniai ir jų komplikacijos.

Nesunkiu sveikatos sutrikdymu dažniausiai pripažįstami mechaninių ar fizinių poveikio priemonių naudojimo pasekoje padaryti nedideli kaulų įskilimai, mažųjų kaulų lūžiai, sąnarių išnirimai, pilvo, krūtinės lastos sumušimai, lengvas smegenų sukrėtimas ir visi kiti galimi padariniai, kurie paprastai netampa nukentėjusiojo mirties priežastimi ir jų teismo medicinos ekspertas nepripažįsta sunkiu sveikatos sutrikdymu. Taip pat nesunkus sveikatos sutrikdymas nuo sunkaus skiriasi ne tik sukeltais padariniais, bet ir bendro ir profesinio darbingumo netekimo mastu bei sveikatos sutrikdymo trukme: veika kvalifikuojama pagal BK 138 str. 1 d. kaip nesunkus sveikatos sutrikdymas, jeigu nukentėjęs asmuo prarado nedidelę dalį profesinio ar bendro darbingumo (daugiau nei 5 proc., bet mažiau nei 30 proc.) arba ilgai sirgo (ilgiau nei 10 dienų), tačiau jam nebuvo BK 135 str. 1 d. numatytų padarinių.

[47] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-360/2005.

Sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo padarymo sukeltų padarinių skirtumas akivaizdžiai matomas nutartyje Nr. 2K-15/2005[48], kurioje LAT atmetė D. Ž. kasacinį skundą, nuteisto pagal BK 129 str. 1 d. ir BK 138 str. 1 d. už tai, kad konflikto metu kirviu suduodamas nukentėjusiajai A. K. ne mažiau kaip tris smūgius į galvą, žastą ir krūtinę, padarė jai nesunkų sveikatos sutrikdymą, o po to tyčia kirviu suduodamas ne mažiau kaip penkis smūgius nukentėjusiajam K. K. į galvą, krūtinę, kitas kūno vietas, sunkiai sutrikdė jam sveikatą ir sužalojimams komplikavusis pūliavimu, dėl ko išsivystė plaučių ir galvos smegenų pabrinkimas, plaučių uždegimas, o nuo išsivysčiusio ūmaus inkstų, širdies ir kvėpavimo nepakankamumo, K. K. mirė.

Nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 str.) vėlgi skiriasi nuo sunkaus ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo savo padariniais: veika kvalifikuojama pagal BK 140 str., kada žmogus trumpam (mažiau nei 10 dienų) sužalojamas ar susargdinamas arba praranda 5 proc. profesinio ar bendro darbingumo.

Nežymaus sveikatos sutrikdymo ar fizinio skausmo sukėlimo (BK 140 str.) padariniai dažniausiai yra negilios žaizdos, kraujosruvos, sutrenkimai, veido sumušimas, lengvas smegenų sukrėtimas ir pan., kaip kad, pvz., nutartyje Nr. 2K-510/2004[49], kurioje LAT atmetė nuteistojo S. R. kasacinį skundą, kuris buvo nuteistas pagal BK 140 str. 1 d. už tai, kad ne daugiau kaip 10 kartų tyčia smogė nukentėjusiajam R. S. į veidą ir ne daugiau kaip 5 kartus parkritusiam įspyrė į galvą, taip padarydamas nukentėjusiajam muštinę pakaušio žaizdą, veido sumušimą, lengvą smegenų sukrėtimą, t.y. nežymų sveikatos sutrikdymą.

Taigi, skirtingo masto sveikatos sutrikdymai atribojami vienas nuo kito ne tik pagal padarinius, kuriuos kiekvienu konkrečiu atveju įvertina teismo medicinos ekspertas, bet ir pagal bendrojo arba profesinio darbingumo netekimo mastą bei sveikatos sutrikdymo trukmę.

Be pagrindinių nusikalstamos veikos sudėties objektyviųjų požymių (veikos, padarinių ir priežastinio ryšio tarp jų), baudžiamosios teisės teorija dar išskiria šiuos fakultatyvinius objektyviuosius požymius: nusikalstamos veikos dalyką (į ką tiesiogiai nukreipta nusikalstama veika), padarymo būdą, įrankius, priemones, aplinkybes, vietą, laiką. Šie fakultatyviniai objektyviosios pusės požymiai yra įrodinėjami konkrečioje sveikatos sutrikdymo sudėtyje, jeigu jie šioje sudėtyje numatyti. Dažniausiai šie požymiai naudojami kaip kvalifikuojantys (pvz., BK 135 str. 2 d. ar BK 138 str. 2 d. veikos padarymo būdas – kankinant ar kitaip itin žiauriai arba kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu) arba kaip privilegijuojantys požymiai (BK 136 str. sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus apibūdina veikos padarymo aplinkybes). Be abejo, fakultatyviniai objektyviosios pusės požymiai, nors ir nenumatyti sveikatos sutrikdymų sudėtyse,

[48] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-15/2005.
[49] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-510/2004.

visada turi įtakos individualizuojant baudžiamąją atsakomybę ir skiriant bausmę už sveikatos sutrikdymus.

Kartu su pagrindinėmis sveikatos sutrikdymų sudėtimis, numatančiomis minimalų kiekį nusikalstamos veikos požymių, BK išskiria kvalifikuotas sunkaus (BK 135 str. 2 d.) ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtis (BK 138 str. 2 d.) bei privilegijuotą sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtį (BK 136 str.), kada šis nusikaltimas padaromas labai susijaudinus.

Esant kvalifikuotai sveikatos sutrikdymo sudėčiai, baudžiamasis įstatymas numato papildomus požymius, dėl kurių buvimo veika tampa pavojingesne ir griežčiau baudžiama. Lyginant su 1961 m. BK, naujajam BK itin išsiplėtė sveikatos sutrikdymų kvalifikuotų požymių ratas. Tiek BK 135 str. 2 d., tiek BK 138 str. 2 d. numato tuos pačius kvalifikuojančius požymius:

1) mažametis;

2) bejėgiškos būklės žmogus;

3) savo motina, tėvas ar vaikas;

4) nėščia moteris;

5) du ar daugiau žmonių;

6) kankinant ar kitaip itin žiauriai;

7) kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu;

8) dėl chuliganiškų paskatų;

9) dėl savanaudiškų paskatų;

10) dėl nukentėjusiojo asmens tarnybos ar piliečio pareigų vykdymo;

11) siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą;

12) siekiant įgyti nukentėjusiojo asmens organą ar audinį transplantacijai.

Kadangi šie požymiai visiškai sutampa su BK 129 str. 2 d. esančiais nužudymo kvalifikuojančiais požymiais, šių požymių turinys yra išsamiai atskleistas LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 46 "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose".

Kvalifikuojant sveikatos sutrikdymą pagal vieną ar keletą kvalifikuojančių požymių, būtina ne tik nustatyti, kad toks požymis objektyviai egzistuoja, bet ir kaltininko psichinį santykį su tuo kvalifikuojančiu požymiu, t. y. ar jis suvokė arba galėjo ir turėjo suvokti šio požymio buvimą. Apie tai kalba ir LAT Senatas "Teismų praktikos dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei apžvalgoje", pabrėždamas, jog kaltininkas pagal objektyviais įvykio aplinkybes turi suvokti kvalifikuojančio požymio egzistavimą[50]: pvz., sunkiai sutrikdydamas kitam žmogui sveikatą itin žiauriai arba pavojingu kitų žmonių gyvybei būdu, kaltininkas turi šias aplinkybes suvokti, t. y. kad sutrikdant sveikatą panaudotas būdas yra objektyviai žiaurus arba kad dėl panaudoto sveikatos sutrikdymo būdo gali kilti reali grėsmė kitų žmonių gyvybei ar sveikatai.

[50] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose" // Teismų praktika, 2004. Nr. 21. P. 218.

Tačiau negalint kaltininkui inkriminuoti kvalifikuojančio požymio, šis vis dar atsakys už sveikatos sutrikdymą, nebent nesuvokė bent vieno sveikatos sutrikdymo sudėties pagrindinio požymio. Apie tai kalbama ir LAT Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo Nr. 49 "Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose" 19 punkte: kvalifikuojančio požymio nesuvokimas nepašalina asmens kaltės ir baudžiamosios atsakomybės[51]. Jei kaltininkas nesuvokė sveikatos sutrikdymo kvalifikuojančio požymio, šis požymis negali būti jam inkriminuojamas, jei dėl to nėra kaltės, t.y. jis ne tik nesuvokė, bet ir negalėjo ir neturėjo suvokti atitinkamo kvalifikuojančio požymio. Tačiau jei pagal bylos aplinkybes ir savo asmenines savybes kaltininkas turėjo ir galėjo suvokti (neatsargi kaltė dėl kvalifikuojančio požymio) kvalifikuojančio požymio buvimą, jo veika kvalifikuojama kaip sveikatos sutrikdymas esant kvalifikuojančių požymių pagal BK 135 str. 2 d. ar BK 138 str. 2 d.

Tokiu atveju (esant neatsargiai kaltei dėl kvalifikuojančio požymio) susiduriame su mišria kaltės forma. Prof. V. Piesliakas kaip vieną iš mišrios kaltės formos pasireiškimo atvejų įvardija skirtingą psichinį santykį su padaryta veika ir vienu iš kvalifikuojančių požymių[52]. Ir nors kaltininko kaltė kvalifikuojančio požymio atžvilgiu yra neatsargi, sveikatos sutrikdymai, padaryti esant mišriai kaltės formai, nepaneigia kvalifikuojančio požymio buvimo ir laikomi tyčiniais.

Kaip jau minėjome, be kvalifikuojančių sveikatos sutrikdymo sudėčių, BK 136 str. numatyta ir privilegijuota sudėtis - sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus. Nusikaltimas pripažįstamas mažiau pavojingu būtent dėl jo padarymo aplinkybių, susijusių su kaltininko psichine, emocine būsena. Ši būsena yra sąlygota paties nukentėjusiojo elgesio, kuris sumažino nukentėjusiojo galimybę suvokti savo veiksmus ir tvardytis[53].

BK 136 str. norma yra specialioji norma BK 135 str. atžvilgiu, todėl kvalifikavimo pagal BK 136 str., kaip sunkaus sveikatos sutrikdymo padaryto labai susijaudinus, ypatybė yra ta, kad veika kvalifikuojama pagal šį straipsnį net ir esant kvalifikuojančių požymių: specialioji norma apima bendrąją.

Privilegijuoto sunkaus sveikatos sutrikdymo požymiai, susiję su veikos padarymo aplinkybėmis, sutampa su nužudymo labai susijaudinus požymiais, kurių turinys yra išsamiai atskleistas minėtame LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarime Nr. 46. Veika kvalifikuojama pagal BK 136 str. tik nustačius, kad nukentėjusiojo poelgis atitinka dispozicijoje aprašytas sąlygas (yra neteisėtas arba itin įžeidžiantis) ir kad dėl šio poelgio kaltininkas staiga labai susijaudino ir sunkiai sutrikdė sveikatą. Vertinant, ar poelgis iš tikrųjų buvo neteisėtas ar itin įžeidžiantis, reikia remtis ne tik subjektyviu kaltininko situacijos suvokimu, bet ir faktinėm bylos aplinkybėm, vyraujančiomis moralės bei teisės normomis.

[51] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose" // Teismų praktika, 2004. Nr. 22. P. 273.
[52] Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996. P. 170.
[53] Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998. P. 54.

Analizuojant BK 136 str. įtvirtintą privilegijuotą sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtį, reikia atkreipti dėmesį, jog skirtingai nei kiti sveikatos sutrikdymai, kurie pasireiškia arba sužalojimu, arba susargdinimu, ši veika gali būti padaroma tik sužalojant kitą žmogų – pažeidžiant žmogaus audinių ar organų anatominį vientisumą ar sutrikdant jų funkcijas. Tai, jog šis nusikaltimas padaromas tik sužalojant kitą žmogų, suponuoja jo padarymo aplinkybės: sunku įsivaizduoti, jog staiga kilusios afektinės tyčios metu kaltininkas biologinio ar psichinio poveikio priemonėmis susargdintų kitą žmogų, kadangi pats susargdinimas yra labiau išankstinės, apgalvotos tyčios išdava. Dažniausiai dėl didelio susijaudinimo kilus afektinei tyčiai panaudojamos fizinio (suduodami smūgiai rankomis, kojomis į įvairias kūno vietas) ar mechaninio (panaudojami įvairūs šaunamieji ar nešaunamieji ginklai, namų apyvokos daiktai) poveikio priemonės sunkiam kūno sužalojimui sukelti, todėl šis nusikaltimas kaip veika pasireiškia kito žmogaus sužalojimu.

Apžvelgę tokius nusikaltimų žmogaus sveikatai objektyviuosius požymius kaip objektas ir objektyvioji pusė, aptarsime paskutinįjį šių nusikaltimų objektyvųjį požymį – subjektą. Pagal baudžiamosios teisės teoriją, subjektas yra tas, kas pažeidžia baudžiamosios teisės normą. Kiekviena baudžiamajame įstatyme įtvirtinta nusikalstamos veikos sudėtis numato šių veikų subjektą. Sveikatos sutrikdymų sudėtys, kaip ir visi kiti BK specialiosios dalies straipsniai, pradedami žodžiais: "Tas, kas…". Tai reiškia, jog baudžiamas subjektas, t.y. asmuo, padaręs sveikatos sutrikdymą.

Pagrindinis subjektą apibūdinantis požymis yra subjekto amžius. Subjekto amžius nėra aprašytas BK specialiojoje dalyje įtvirtintose sveikatos sutrikdymų sudėtyse, todėl reikia sugrįžti į BK bendrosios dalies 13 str. 1 d., kurioje kalbama amžių, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus: pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję šešiolika metų[54]. Taigi, už sveikatos sutrikdymą pagal baudžiamąjį įstatymą atsakys asmuo, sulaukęs 16 m. amžiaus, išskyrus BK 13 str. 2 d. numatytus atvejus, kada asmuo atsako esant 14 m. amžiui. Čia nurodyta, kad už sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.) asmuo atsako nuo 14 m. amžiaus.

Fakultatyvinis subjektą apibūdinantis požymis, kuris įrodinėjamas tik kada jis įtvirtintas atitinkamoje nusikalstamos veikos sudėtyje, yra specialusis subjektas. Specialusis subjektas – tai asmuo, kuris be pagrindinių požymių, turi papildomus, būtinus konkrečiai sudėčiai požymius[55]. Paprastai šie papildomi požymiai yra nurodyti veikos sudėtyje. Specialieji subjekto požymiai yra numatyti tik kvalifikuotose sveikatos sutrikdymų sudėtyse, apibūdinant subjekto santykius su nukentėjusiuoju giminystės ryšiais: "tas, kas sužalojo ar susargdino savo motiną, tėvą ar vaiką".

[54] Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
[55] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 194.

Likusiose sveikatos sutrikdymų sudėtyse, apibūdinant subjektą, jam nėra nustatyti jokie papildomi požymiai, todėl jos neturi ir specialaus subjekto.

2. 3. Subjektyviųjų požymių analizė

Kaltė, kaip vienas pagrindinių subjektyviųjų požymių, suprantama kaip kaltininko vidinis psichinis santykis su veika (intelektualinis kaltės momentas) ir padariniais (valinis kaltės momentas). Būtent pagal šio psichinio santykio ypatumus, baudžiamosios teisės teorija išskiria skirtingas kaltės formas, kurios yra įtvirtintos ir LR BK 14 str.

2000 m. BK nauja yra tai, kad asmuo baudžiamas už neatsargų sveikatos sutrikdymą tik BK specialiojoje dalyje numatytais atvejais (BK 16 str. 4 d.): visais kitais atvejais kaltininkas yra baudžiamas už tyčinio sveikatos sutrikdymo padarymą. Taigi, be baudžiamosios atsakomybės už tyčinius skirtingo masto sveikatos sutrikdymus, baudžiamasis įstatymas numato ir baudžiamąją atsakomybė už sunkų (BK 137 str.) ir nesunkų (BK 139 str.) sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo.

Nusikaltimai žmogaus sveikatai priskiriami toms veikoms, kurių atveju labai sunku nustatyti kaltės formą bei turinį, kadangi kaltininkas gali tiek neprisipažinti padaręs veiką, tiek neigti savo kaltę arba kaltės formą dėl padarytos veikos.

Tyčia gali būti tiesioginė, kada kaltininkas supranta, kad jis savo veika kėsinasi į kito žmogaus sveikatą, numato, kad gali sužaloti ar susargdinti kitą žmogų ir to nori, arba netiesioginė, jeigu kaltininkas nors ir nenori tokių padarinių, bet sąmoningai leidžia jiems kilti. Esant netiesioginei tyčiai, kaltininkas yra abejingas padarinių atžvilgiu.

Ypač didelę reikšmę sveikatos sutrikdymų kvalifikavimui turi tiesioginės tyčios skirstymas pagal padarinių detalizacijos laipsnį į apibrėžtą ar neapibrėžtą. Apibrėžtą ir neapibrėžtą tyčią apibrėžia ir LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose" 6 punkte[56]: tiesioginė tyčia yra tada, kai veikiama siekiant atimti gyvybę, tuo tarpu neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas galimybę atsirasti įvairiems jo pavojingos veikos padariniams (nukentėjusiojo sveikatos sutrikdymams ar net jo mirčiai) numato bendrai, tų padarinių savo sąmonėje nedetalizuoja ir vienodai nori bet kurio iš jų atsiradimo. Šis LAT senato Nutarime Nr. 46 pateiktas apibrėžtos ir neapibrėžtos tyčios apibūdinimas taikytinas ir apibrėžiant sveikatos sutrikdymus, kurie taip pat gali būti padaromi tiek tyčia, tiek dėl neatsargumo.

Tyčios apibrėžtumas turi praktinės reikšmės atskiriant baigtas veikas nuo kėsinimosi jas padaryti, o būtent, atribojant skirtingo masto sveikatos sutrikdymų padarymą nuo pasikėsinimo

[56] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylos" // Teismų praktika, 2004. Nr. 21. P. 214.

nužudyti. Minėto LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. Nutarimo Nr. 46 6 punkte[57] pasakyta, jog veika gali būti kvalifikuojama kaip pasikėsinimas nužudyti tik esant apibrėžtai kaltininko tyčiai atimti gyvybę. Taigi, apibrėžtos ir neapibrėžtos tyčios nustatymas yra labai svarbus vertinant tyčios kryptingumą, t.y. kokius konkrečius padarinius kaltininkas norėjo sukelti ir kiek jis šiuos padarinius detalizavo savo sąmonėje.

Tačiau praktikoje susiduriama su tam tikrais sunkumais, nustatant apibrėžtos ar neapibrėžtos tyčios buvimą sveikatos sutrikdymų atvejais. Prof. V. Piesliakas išskiria šias dažniausiai pasitaikančias problemas[58].

Visų pirma, dažnai sveikatos sutrikdymas padaromas panaudojant mechaninio poveikio priemones (suduodamas smūgis ar keletas smūgių kirviu, peiliu ar kitais daiktais į gyvybiškai svarbias žmogaus kūno vietas), tačiau kaltininkas teigia nenorėjęs kilusių padarinių.

Šiuo atveju galimi tokie veikos kvalifikavimo variantai:

a) veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas nužudyti ar sukelti atitinkamą sveikatos sutrikdymą ir pagal realiai kilusius padarinius (BK 22 str., BK 129 str., BK 135, 138 ar140 ir BK 135, 138 ar 140 str.), jei kaltininkas turėjo apibrėžtą tyčią konkrečių nekilusių padarinių atžvilgiu;

b) veika kvalifikuojama pagal realiai kilusius padarinius (BK 135, 138 ar 140 str.), jei kaltininkas veikė apibrėžta tyčia ir ji buvo iki galo realizuota arba veikė neapibrėžta tyčia ir norėjo bet kokių padarinių.

Minėtais atvejais ypač svarbu nustatyti, ar kaltininkas siekė konkrečių padarinių. Tokiais atvejais belieka pasikliauti veikos objektyviaisiais požymiais: subjektyvieji veikos požymiai, pirmiausia – kaltė, savo turiniu turi visiškai atitikti veikos objektyviosios pusės požymius, tik tada veikos kvalifikacija bus teisinga[59].

Tokio pozicijos laikosi ir LAT Senatas, savo 2004 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 46 "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose" 6 punkte teigdamas, kad apie kaltininko tyčios turinį teismas sprendžia atsižvelgdamas į visas padaryto nusikaltimo aplinkybes: nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų kiekį, jų pobūdį, vietą (pvz., sužaloti gyvybei svarbūs organai), nusikalstamų veiksmų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, elgesį įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt.[60].

Juk vien tai, kad sveikata sutrikdyta panaudojant mechaninio poveikio priemones (pvz.: peilį ar kirvį), suduodant vieną ar keletą smūgių į gyvybiškai svarbią kūno vietą, leidžia teigti, jog kaltininkas siekė apibrėžtų padarinių, o jeigu jie nekilo dėl nuo jo valios nepriklausančių

[57] Ten pat.
[58] V. Piesliakas. Kaltė ir jos nustatymas // Socialistinė teisė. 1986, Nr. 4. P. 38.
[59] Ten pat, P. 38.
[60] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose" // Teismų praktika, 2004. Nr. 21. P. 214.

aplinkybių, veika bus kvalifikuojama kaip pasikėsinimas nužudyti ar padaryti atitinkamą sveikatos sutrikdymą bei pagal straipsnį, nustatantį atsakomybę už realiai kilusius padarinius.

Tačiau praktikoje teismai neretai susiduria su problema vertindami kaltininko tyčios kryptingumą, nes teismams sunku nustatyti norimų padarinių kiekybinę išraišką. Nutartyje Nr. 2K-586/2004[61] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sprendė veikos kvalifikavimo klausimus, susijusius su tyčios nustatymu, kurioje pirmos ir apeliacinės instancijos teismai, esant toms pačioms nustatytoms bylos aplinkybėms, nevienodai interpretavo nusikalstamą veiką ir kitaip nustatė subjektyviuosius nusikaltimo požymius, kas nulėmė skirtingą veikos kvalifikavimą.

Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus kolegija 2003 m. lapkričio 14 d. nuosprendžiu J. R. nuteisė pagal 1961 m. BK 16 str. 2 d. ir 104 str. už tai, kad ji pasikėsino tyčia nužudyti V. Š., o būtent, vairuodama automobilį ir turėdama tikslą nužudyti, tyčia išvažiavo į priešingą savo judėjimo krypčiai kelio pusę ir automobiliu partrenkė kelkraščiu einančią V. Š, o šiai parkritus, J. R. išlipo iš automobilio ir peiliu sudavė smūgį V. Š. į kaklo kairę pusę, padarydama sužalojimus, tačiau V. Š. aktyviai pasipriešinus ir nulūžus peilio geležtei, nusikaltimo nebaigė ir iš įvykio vietos pabėgo.

Tačiau Apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir, remdamasis subjektyviais J. R. įvykio aiškinimais, perkvalifikavo J. R. veiką į 2000 m. BK 138 str. 1 d. kaip nesunkų sveikatos sutrikdymą, konstatuodamas, kad ji veikė neapibrėžta tyčia, kuri apėmė tiek kūno sužalojimo (sveikatos sutrikdymo) padarymą, tiek gyvybės atėmimą, todėl ir veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius.

Kaip žinome, subjektyvioji veikos pusė turi atitikti objektyviąją, o pirmosios instancijos teismo nuosprendyje pateikta objektyviųjų požymių analizė rodo, jog J. R. veikė tiesiogine tyčia. Tai atskleidžia kaltininkės pasirinktas veikimo būdas, įrankis, sužalojimų kiekis, jų vieta bei veiksmų nutraukimo priežastis (kaltininkė nukentėjusiąją partrenkė automobiliu, o po to peiliu smogė į gyvybiškai svarbią kaklo pusę, o savo veiksmų nebaigė tik nukentėjusiajai aktyviai pasipriešinus ir sulūžus peiliui), todėl LAT panaikino apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir paliko galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį. Savo sprendimą LAT nutartyje Nr. 2K-586 motyvavo tuo, kad nustatant tyčios kryptingumą būtina atsižvelgti į aplinkybių visumą, o ne tik į atsiradusius padarinius.

Antroji situacija, kada nustatyti kaltę ypač sunku, yra fizinio poveikio priemonių panaudojimas (smūgių sudavimas kojomis, rankomis į įvairias kūno vietas) sveikatos sutrikdymui sukelti. Esant tokiai situacijai, galimi šie veikos kvalifikavimo variantai:

[61] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-586/2004.

a) veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius (BK 135, 138 ar 140 str.), jeigu kaltininkas veikė apibrėžta tyčia ir siekė būtent kilusių padarinių arba veikė neapibrėžta tyčia ir jam buvo priimtini bet kokie kilsiantys padariniai;

b) veika kvalifikuojama kaip pasikėsinimas sukelti atitinkamą sveikatos sutrikdymą ar nužudyti ir pagal realiai kilusius padarinius (BK 22 str., BK 129, BK 135, 138 ar 140 str. ir BK 135, 138 ar 140 str.), jei kaltininkas veikė apibrėžta tyčia konkrečių nekilusių padarinių atžvilgiu;

c) veika kvalifikuojama kaip neatsargus sunkus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas (BK 137 ar 139 str.), jeigu nustatoma neatsargi kaltės forma asmens veikoje.

Aptarta situacija yra daug sudėtingesnė, kadangi dažnai kaltininkas, sudavęs smūgį ranka į veidą ar į galvą, dėl ko nukentėjusiajam padaro sunkų sveikatos sutrikdymą arba jis net miršta, teigia nenorėjęs ir net nenumatęs atitinkamų padarinių, todėl teismai neretai prieštaringai sprendžia tyčios ar neatsargumo buvimą tokiose veikose. Čia vėlgi reikia vadovautis minėtame LAT Senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 46 6 punkte pateiktu išaiškinimu ir apie tyčios turinį spręsti vadovaujantis objektyviaisiais veikos požymiais. Reikia įvertinti, kokio stiprumo ir kiek smūgių kaltininkas sudavė nukentėjusiajam, ar smūgiai buvo suduoti į gyvybiškai svarbią kūno vietą, ar kaltininkas turėjo ir galėjo numatyti galinčius kilti padarinius ir kt. objektyvias aplinkybes.

Nutartyje Nr. 2K-629/2004[62] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, iš dalies tenkindamas LR Generalinio prokuroro kasacinį skundą dėl netinkamo baudžiamojo įstatymo pritaikymo, pirmosios ir antrosios instancijos teismų nuosprendžius pakeitė ir nuteistojo R. G. nusikalstamą veiką, kvalifikuotą pagal 2000 m. BK 135 str. 1 d. ir 1961 m. BK 109 str. 1 d., kaip nužudymo dėl neatsargumo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutaptį, perkvalifikavo į 1961 m. BK 104 str. kaip nužudymą.

Teisėjų kolegija sutiko su kasatoriaus argumentu, jog pirmosios instancijos teismas netinkamai nustatė R. G. nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę ir tokiu būdu nukrypo nuo suformuotos teismų praktikos bei netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą. R. G. konflikto su nukentėjusiuoju A. M. metu, pastarajam tyčia sudavė du smūgius kumščiu į veidą ir ne mažiau kaip tris smūgius į krūtinę bei pilvą, dėl ko plyšo blužnies viceralinis paviršius su pokapsuline kraujosruva, ir tokiais savo veiksmais sukėlė A. M. sunkų sveikatos sutrikdymą, kas ir buvo tiesioginė jo mirties priežastis.

Pirmosios instancijos teismas, kvalifikuodamas R. G. padarytą nusikaltimą kaip nužudymo dėl neatsargumo (BK 132 str. 1 d.) ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutaptį (BK 135 str. 1 d.), neatsižvelgė į objektyvių aplinkybių visumą, t.y. į tai, kad smūgiai nukentėjusiajam buvo suduoti į pavojingas jo gyvybei vietas – galvą, pilvą, krūtinę, be to, smūgiai buvo koncentruoti, sekė vienas

[62] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-629/2004

po kito ir buvo nutraukti tik sugrįžus kaltininko žmonai, taigi, kaltininko veikoje nebuvo neatsargios kaltės formos, o veikdamas atitinkamu būdu jis suprato, kad kėsinasi į kito žmogaus gyvybę ir nors ir nenorėjo jos atimti, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti, t. y. veikė netiesiogine tyčia.

Todėl LAT Teisėjų kolegija, įvertinusi visas objektyvias veikos padarymo aplinkybes, R. G. padarytą nusikaltimą, pakeisdama pirmosios ir antrosios instancijos teismų nuosprendžius, perkvalifikavo kaip nužudymą, padarytą netiesiogine tyčia (1961 m. BK 104 str.).

Kaip matome iš patiektų LAT nutarčių, nustatant tyčios kryptingumą, svarbiausia yra įvertinti, ne tik kaltininko subjektyvų veikos aplinkybių suvokimą, bet ir veikos objektyviosios pusės požymius, kurie atskleidžia, kiek kaltininkas suvokė ir detalizavo galinčius kilti padarinius ir ko jis savo veiksmais siekė.

Be tyčinių sveikatos sutrikdymų, baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę ir už neatsargų sunkų (BK 137 str.) ir nesunkų (BK 139 str.) sveikatos sutrikdymą. Kaip ir tyčios atveju, svarbu nustatyti ne tik kaltės formą (tyčia ar neatsargumas), bet neatsargumo turinį (nusikalstamas pasitikėjimas ar nusikalstamas nerūpestingumas) konkretaus sveikatos sutrikdymo atveju.

Kaip yra žinoma, kaltės formos (tyčia ir neatsargumas) baudžiamajame įstatyme išskiriamos dėl skirtingo asmens psichinio santykio su veika ir padariniais. Psichinis santykis su pavojinga veika ir priežastinio ryšio numatymu baudžiamosios teisės teorijoje vadinamas intelektualiniu, o psichinis santykis su padariniais – valiniu kaltės momentu.

Nusikalstamas pasitikėjimas sveikatos sutrikdymų atveju, kaip viena iš neatsargios kaltės rūšių, nuo tyčinės veikos skiriasi savo intelektualiniu ir valiniu momentais. Tiek tiesioginės, tiek netiesioginės tyčios atveju skiriasi asmens suvokimas apie daromos veikos pavojingumą lyginant su pavojingumo suvokimu nusikalstamo pasitikėjimo atveju, kas atskleidžia intelektualinį kaltės momentą. Nusikalstamo pasitikėjimo atveju asmuo suvokia, kad jo poelgis, dėl kurio gali kilti baudžiamajame įstatyme aprašyti padariniai, t. y. skirtingo masto sveikatos sutrikdymai, yra daugiau rizikingas nei pavojingas ir pats savaime nėra nusikalstamas, todėl lengvabūdiškai tikisi išvengti galimų padarinių. Tikėjimas išvengti galimų padarinių turi būti objektyvus, negali remtis pranašystėmis, sėkme ar pan., tačiau kartu šis tikėjimas yra lengvabūdiškas, t.y. kaltininkas netinkamai įvertina arba pervertina tas aplinkybes, kuriomis jis remiasi. Taigi, tikėjimas, kad galintys kilti padariniai neatsiras, išreiškia kaltininko nenorą, kad jie atsirastų, todėl gali atrodyti, kad nusikalstamas pasitikėjimas priartėja prie netiesioginės tyčios. Tačiau būtent lengvabūdiškas tikėjimas išvengti galinčių kilti padarinių, išreiškiantis valininį nusikalstamo pasitikėjimo momentą, ir atriboja jį nuo netiesioginės tyčios, kada kaltininkas yra tiesiog abejingas galintiems kilti padariniams.

Dėl nusikalstamo pasitikėjimo sveikata dažniausiai sutrikdoma padarant nusikalstamas veikas transporto eismo saugumui, pažeidžiant darbų saugos ir sveikatos apsaugos darbe reikalavimus, taip pat atsargumo reikalavimus buityje, nesilaikant instrukcijų naudojant įrankius ar prietaisus ir pan.

Paprastai teismai sveikatos sutrikdymų atvejais teisingai nustato nusikalstamą pasitikėjimą asmens veikoje. Nutartyje Nr. 2K-439/2004[63] LAT atmetė nuteistojo V. B. kasacinį skundą dėl apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio, kuriuo V. B. buvo nuteistas pagal BK 139 str. 1 d. už tai, kad pažeidė Kelių eismo taisyklių reikalavimus, nes prieš keisdamas važiavimo kryptį, neįsitikino, kad tai padaryti bus saugu, ko pasekoje buvo sužalota priešinga kryptimi važiavusio automobilio keleivė M. R., t. y. jai buvo padarytas nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo.

Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai V. B. pripažino kaltu, padarius nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, kadangi jis, privalėdamas elgtis taip, kad nesukeltų pavojaus žmonėms ir netrukdytų eismui: prieš keisdamas važiavimo kryptį, neįsitikino, kad tai padaryti bus saugu, t.y. elgėsi rizikingai ir lengvabūdiškai tikėjosi išvengti galinčių kilti padarinių, todėl jo veiksmuose yra nusikalstamas pasitikėjimas.

Tuo tarpu nusikalstamas nerūpestingumas savo valiniu bei intelektualiniu kaltės momentais skiriasi ne tik tuo tyčios, bet ir nuo nusikalstamo pasitikėjimo: kaltininkas nesupranta savo veikos pavojingumo ir nenumato galinčių kilti padarinių, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes gali ir turi tai numatyti, kas iš esmės atriboja nusikalstamą pasitikėjimą nuo nusikalstamo nerūpestingumo.

Teismai dažnai sunku nustatyti, kokia kaltės forma yra asmens veikoje, kada sveikatos sutrikdymas yra padaromas aktyviais veiksmais – nuo smūgio ar pastūmimo nukentėjusieji patiria sunkų sveikatos sutrikdymą arba net miršta, tačiau kaltininkas teigia nenumatęs, kad dėl jo veiksmų galėjo kilti atitinkami padariniai. Tokiais atvejais teismui ypač sunku nustatyti, numatė kaltininkas ar ne kilsiančius padarinius.

Nutartyje Nr. 2K-404/2004[64] LAT atmetė nuteistojo S. K. kasacinį skundą, kuriuo prašė jo padarytą veiką iš BK 135 str. 1 d. (sunkų sveikatos sutrikdymą) perkvalifikuoti į kitą BK XVIII skyriaus Nusikaltimai žmogaus sveikatai straipsnį, numatantį švelnesnę bausmę ir tokią bausmę paskirti.

LAT kolegija nutarties motyvuose, pasisakydama, kodėl nuteistojo S. K. veikos negalima perkvalifikuoti į kitą BK straipsnį, numatantį švelnesnę bausmę, pažymėjo, jog veika taip pat negali būti perkvalifikuojama ir į BK 137 str., numatantį baudžiamąją atsakomybė už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo. Nuteistasis S. K. asmeninio konflikto su nukentėjusiąja O.

[63] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-439/2004.
[64] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-404/2004.

O. metu, tyčia sudavė vieną smūgį pastarajai į kairio pašonkaulio sritį ir taip padarė šiai sunkų sveikatos sutrikdymą. LAT kolegija konstatavo, kad taip veikdamas S. K. suvokė, kad smogdamas kumščiu nukentėjusiajai O. O., elgiasi nusikalstamai, numatė, kad gali padaryti žalą O. O. sveikatai, ir nors nenorėjo sunkiai sutrikdyti O. O. sveikatos, bet sąmoningai leido tokiems padariniams kilti, t.y. veikė netiesiogine tyčia. Kaip matome, nustatytos įvykio objektyvios aplinkybės (tiesioginis smūgis į gyvybiškai svarbią kūno vietą) paneigia neatsargios kaltės, o tiksliau – nusikalstamo nerūpestingumo, buvimą asmens veikoje, kadangi nuteistojo pasirinktas veikimo būdas ir sužalojimo padarymo lokalizacija rodo, jog jis veikė tyčia.

Kitas būtinas subjektyviosios pusės požymis – pakaltinamumas, apibūdina subjekto galimybę suvokti savo veiksmus bei juos valdyti.

Pakaltinamumas nusikalstamų veikų sudėtyse nenurodomas, kadangi preziumuojama, jog visi žmonės, kol nekyla abejonės ir įrodoma priešingai, yra pakaltinami.

Fakultatyviniai sveikatos sutrikdymų subjektyviosios pusės požymiai tikslas ir motyvas turi reikšmės veikos kvalifikacijai, jeigu jei nurodyti atitinkamoje sudėtyje. Nei tikslas, nei motyvas neįeina į pagrindines sveikatos sutrikdymų sudėtis, todėl jų nustatymas svarbus tik individualizuojant baudžiamąją atsakomybę ir skiriant bausmę. Tačiau kvalifikuotos sunkaus (BK 135 str. 2 d.) ir nesunkaus (BK 138 str. 2 d.) sveikatos sutrikdymų sudėtys kaip veikos motyvus, sunkinančius atsakomybę, numato savanaudiškas arba chuliganiškas paskatas. Tokiu atveju, norėdami veiką kvalifikuoti kaip kvalifikuotą sunkų ar nesunkų sveikatos sutrikdymą, turėsime įrodinėti ir atitinkamo motyvo buvimą kaltininko veikoje.

3. Baudžiamosios atsakomybės priemonės, taikomos už sveikatos sutrikdymus. Jų ypatumai naujame BK ir teismų praktikoje

3. 1. Baudžiamoji atsakomybė realiai atliekant bausmę

Baudžiamoji atsakomybė, kaip viena iš teisinės atsakomybės rūšių, suprantama kaip valstybės baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, taikoma nusikaltimą padariusiam asmeniui[65]. Analogišką baudžiamosios atsakomybės sąvoką pateikia ir LAT Senatas, pagal kurį, baudžiamoji atsakomybė – tai baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui[66].

Ir nors nėra vieningo baudžiamosios atsakomybės apibrėžimo, iš pateiktų sąvokų galime teigti, jog baudžiamoji atsakomybė sietina su apkaltinamojo nuosprendžio priėmimu, o jos turinį realizuoja šie elementai:

1) asmens pasmerkimas valstybės vardu, jį pripažįstant kaltu apkaltinamuoju nuosprendžiu;
2) bausmės paskyrimas;
3) teistumas.

Kaip žinome, baudžiamosios atsakomybės realizavimo pagrindas yra nusikalstamos veikos sudėties buvimas asmens veikoje. BK XVIII Skyriuje "Nusikaltimai žmogaus sveikatai" yra įtvirtintos skirtingo masto sveikatos sutrikdymų sudėtys. Baudžiamasis įstatymas numato baudžiamąją atsakomybę tiek už tyčinius sveikatos sutrikdymus (BK 135, 138, 140 str.), tiek už neatsargius sunkius ir nesunkius sveikatos sutrikdymus (BK 137, 139 str.), tiek už sunkų sveikatos sutrikdymą labai susijaudinus (BK 136 str.).

Vienas pagrindinių baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdų yra bausmės už nusikalstamą veiką paskyrimas. Svarbiausia kiekvienos bausmės savybė yra ta, kad ji turi atitikti BK 41 str. 2 d. įtvirtintą bausmės paskirtį. Jeigu paskirtoji bausmė bus aiškiai per švelni ar per griežta, arba neatitiks BK specialiosios dalies sankcijoje už konkrečią veiką numatytų baumės ribų, arba bus paskirta BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje nenumatyta bausmės rūšis, taip pat jeigu skiriant bausmę nebus atsižvelgta į BK bendrosios dalies reikalavimus skiriant konkrečią bausmės rūšį susidursime su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu, kas yra pagrindas pakeisti nuosprendį.

Todėl skiriant bausmę už nusikalstamas veikas, taip pat ir už sveikatos sutrikdymus, reikia vadovautis BK 54 str. įtvirtintais bendraisiais bausmių skyrimo pagrindais.

[65] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 58.
[66] Teismų praktika, Nr. 15. Vilnius.

Bendrieji bausmių skyrimo pagrindai teismams konkrečiai nurodo, į ką turi būti atsižvelgta skiriant bausmę: visų pirma, bausmė skiriama pagal BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą sveikatos sutrikdymą, sankciją, t. y. skiriama tik specialioios dalies straipsnio sankcijoje numatyta bausmės rūšis, neviršijant joje nurodytų minimalių ir maksimalių bausmės ribų (jeigu skiriama laivės atėmimo bausmė); antra, bausmė skiriama laikantis BK bendrosios dalies nuostatų, reglamentuojančių bausmių rūšis, jų minimalius arba maksimalius dydžius, taip pat skirtingas aplinkybes, į kurias teismas turi atsižvelgti skirdamas bausmę.

Be to, 2000 m. BK įtvirtina naujovę – teisingumo principą, pagal kurį teismas gali paskirti švelnesnę negu straipsnio sankcijoje numatyta švelniausia bausmė, jeigu ji aiškiai prieštarautų teisingumo principui. Ši nuostata įtvirtinta BK 54 str. 3 d., kuri, be minėtų aplinkybių, taikoma tik tada, kai nėra galimybės paskirti švelnesnę bausmę remiantis BK 62 str. nuostatomis. Teismas, nuosprendyje turi motyvuoti, kodėl straipsnio sankcijoje esanti švelniausia bausmė būtų neteisinga, nurodydamas išimtines aplinkybes. Nors praktikoje teismai retai vadovaujasi BK 54 str. 3 d., tačiau vadovautis šia nuostata aktualu, kada padaromas sunkus sveikatos sutrikdymas, nes už šį nusikaltimą BK 135 str. 1 ir 2 d. sankcija numato vienintelę laisvės atėmimo bausmę. Be to, visi sveikatos sutrikdymai, kaip veikos, pasižymi tuo kad jie padaromi spontaniškai, konflikto metu, nesant išankstinės tyčios, dažniausiai dėl netinkamo nukentėjusiojo elgesio, todėl tokiais atvejais paskirta net ir minimaliai baudžiamojo įstatymo numatytai laisvės atėmimo bausmės ribai bausmė prieštarautų bausmės tikslams.

LAT nutartyje Nr. 2K-379/2005[67] pakeitė pirmos ir antros instancijos teismų nuosprendžius, kuriais A. M. buvo pripažintas kaltu pagal BK 135 str. 1 d. ir nuteistas vieneriems metams laisvės atėmimo. LAT kolegija nurodė, kad nors teismas pripažinęs A. M. kaltu paskyrė jam bausmę įstatymo sankcijos ribose arčiau minimalios laisvės atėmimo bausmės ribos, tačiau individualizuojant bausmę ne mažiau svarbu yra tinkamai įvertinti BK bendrosios dalies nuostatų suteiktas galimybes ir BK 54 str. 2 d. numatytas aplinkybes. Šioje byloje buvo nustatyta, kad nusikaltimas padarytas spontaniškai, dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių, nesant išankstins tyčios, be to, įvykis vyko tarp gerų pažystamų, sunkūs padariniai nebuvo sukelti, kaltininkas charakterizuojamas teigiamai: anksčiau nėra nusikaltęs, visiškai prisipažino dėl padarytos veikos, labai dėl to gailisi, turi du mažamečius vaikus, kuriuos išlaiko, padeda senyvo amžiaus tėvui. Įvertinusi minėtas aplinkybes, LAT kolegija konstatavo, kad šiuo atveju sankcijoje numatytos artimos minimaliam dydžiui laisvės atėmimo bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui ir neatitiktų BK 41 str. numatytos bausmės paskirties ir paskyrė A. M. BK 135 str. 1 d. sankcijoje nenumatytą švelnesnę bausmės rūšį – laisvės apribojimą.

[67] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-379/2005.

Taigi, bausmės skyrimas yra BK bendrosios ir specialiosios dalies normų sąveikos rezultatas[68]. Todėl pirmasis etapas skiriant bausmę už padarytą sveikatos sutrikdymą, yra bausmės rūšies, nurodytos straipsnio sankcijoje, parinkimas.

Naujovė, lyginant su 1961 m. BK, yra tai, kad straipsnių sankcijose bausmės yra vardijamos nuo švelniausios, kas rodo, jog baudžiamasis įstatymas pasisako už švelnesnę baudžiamąją politiką ir pirmenybę teikia su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmės.

Todėl teismas, skirdamas bausmę, pirmiausia turi apsvarstyti galimybę skirti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę, jeigu ji yra numatyta straipsnio sankcijoje. Kaip žinome, įstatymų leidėjas bausmių rūšis sankcijoje nustato atsižvelgdamas į konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumą, pažeisto objekto svarbą. Kadangi BK XVIII Skyriuje esančiais nusikaltimais žmogaus sveikatai padaroma žala vienam svarbiausių baudžiamosios teisės saugomų objektų – žmogaus sveikatai, kuris savo svarba ir vertingumu nusileidžia tik žmogaus gyvybei, šių nusikaltimų sankcijose vyrauja laisvės atėmimo bausmė. Tik sunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo pagrindinė sudėtis (BK 137 str. 1 d.), nesunkaus sveikatos sutrikdymo pagrindinė sudėtis (BK 138 str. 1 d.), taip pat nežymaus sveikatos sutrikdymo ar fizinio skausmo sukėlimo pagrindinė sudėtis (BK 140 str. 1 d.) ir nesunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo sudėtis (BK 139 str.) be laisvės atėmimo bausmės, numato ir kitas alternatyvias bausmių ryšis, tokias kaip viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas arba areštas, kurių taikymo galimybę teismas turėtų svarstyti pirmiausia.

Parinkę BK specialiosios dalies, numatančioje baudžiamąją atsakomybę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, straipsnio sankcijoje numatytą bausmės rūšį, taip pat negalime pamiršti, jog viena iš bausmės paskirčių yra teisingumo principo įgyvendinimas, taigi kiekvienas kaltininkas turi teisę į teisingą bausmę, kuri įgyvendinama individualizuojant bausmę.

Baudžiamosios teisės mokslininkai, ieškodami optimalaus būdo, kaip būtų galima laikantis baudžiamojo įstatymo bendrosios ir specialiosios dalies reikalavimų, individualizuoti bausmę, atsižvelgiant tiek į veikos padarymo aplinkybes, tiek į kaltininko asmenines savybes, išskyrė tipinę ir individualią bausmes[69].

Tipinė bausmė už skirtingo masto sveikatos sutrikdymus yra sankcijose už šių veikų padarymą numatytos bausmės minimumo ir maksimumo vidurkis (jeigu minimumo ir maksimumo ribos straipsnio sankcijoje nėra nurodytos, reikia vadovautis BK bendrosios dalies nuostatomis), dar vadinamas mediana.

Mediana yra bausmės individualizavimo atskaitos taškas, nuo kurio skiriamos bausmės dydis už konkretų sveikatos sutrikdymą artėja minimumo arba maksimumo link. Tai, jog teismas įpareigotas skiriamos bausmės dydį skaičiuoti nuo jos vidurkio, įtvirtinta ir naujojo 2000 m. BK

[68] A. Drakšienė. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. 1995, Nr. 29. P. 16.
[69] A. Drakšinė. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. 1995, Nr. 29. P. 18.

61 str. 2 d.: teismas, įvertinęs atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes, kitas BK 54 str. 2 d. numatytas aplinkybes, parenka bausmės rūšį, o bausmės dydį skaičiuoja nuo jos vidurkio.

Bausmės vidurkis atspindi skirtingo masto sveikatos sutrikdymo pavojingumą, pvz. BK 135 str. 1 d., nustatančioje baudžiamąją atsakomybę už sunkų sveikatos sutrikdymą, sankcija numato laisvės atėmimą iki 10 metų (bausmės vidurkis – 5 metai, 1 mėnuo ir 15 dienų), tuo tarpu BK 138 str. 1 d., nustatančioje baudžiamąją atsakomybę už nesunkų sveikatos sutrikdymą, sankcija numato ne tik žemesnę laisvės atėmimo bausmės maksimumo ribą – 3 metus (bausmės vidurkis – 1 metai, 7 mėnesiai ir 15 dienų), bet ir pateikia alternatyvią bausmės rūšį – areštą. Taigi, kaip matome, egzistuoja didelis skirtumas tarp bausmės už sunkų ir nesunkų sveikatos sutrikdymą vidurkių, kas parodo labai skirtingą šių veikų pavojingumą, kurį daugiausia lemia kilę padariniai.

Nustačius tipinę bausmę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, teismas individualizuoja bausmę, kas ir yra individualios bausmės kaltininkui parinkimas, atsižvelgiant į BK 54 str. 2 d. įtvirtintas aplinkybes. LAT Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarime "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" Nr. 23 atskleistas bendrųjų bausmių skyrimo pagrindų turinys, nurodant, į ką teismai turi atsižvelgti vertindami atskirą bendruosiuose bausmių skyrimo pagrinduose įtvirtintą aplinkybę.

Naujasis 2000 m. BK ne tik numatė daugiau alternatyvių bausmės rūšių už skirtingus sveikatos sutrikdymus, bet ir praplėtė straipsnių sankcijose numatytos laisvės atėmimo bausmės ribas, sumažindamas šios bausmės minimumą bei padidindamas maksimumą, kaip kad pvz. 2000 m. BK 135 str. 1 d. ir 1961 m. BK 111 str. 1 d., numatančios baudžiamąją atsakomybę atitinkamai už sunkų sveikatos sutrikdymą ir sunkų kūno sužalojimą. Platesnės laisvės atėmimo bausmės sankcijos ribos suteikė teismui didesnes galimybes diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę ir individualizuoti bausmę. Todėl net ir skirtingiems kaltininkams padarius atitinkamą sveikatos sutrikdymą, teismas, atsižvelgdamas į bendruosius bausmių skyrimo pagrindus, esančius BK 54 str., galės paskirti labai skirtingas bausmes tiek savo dydžiu, tiek savo rūšimi.

Pvz., Vilniaus m. 2 – ojo apylinkės teismas nuosprendžiu[70] G. A. nuteistas už nesunkų sveikatos sutrikdymą pagal BK 138 str. 1 d. ir paskyrė laisvės apribojimą 6 mėnesiams, uždrausdamas bendrauti su A. M. įpareigodamas iki nuosprendžiu numatyto laiko atlyginti A. M. turtinę žalą. Tuo tarpu tas pats teismas apkaltinamuoju nuosprendžiu[71] P. K. nuteisė už nesunkų sveikatos sutrikdymą pagal BK 138 str. 1d., tačiau paskyrė laisvės atėmimą vieneriems metams ir šešiems mėnesiams – bausmę, savo dydžiu artimą BK 138 str. 1 d. sankcijoje nustatytam laisvės atėmimo už nesunkų sveikatos sutrikdymą bausmės vidurkiui.

[70] Archyvinė baudžiamoji byla Nr. 1-542-497/2005.
[71] Archyvinė baudžiamoji byla Nr. 1-698-468/2005.

Taigi, tiek platesnės laisvės atėmimo bausmės skyrimo ribos, tiek alternatyvių bausmių rūšių straipsnio, numatančio atsakomybę už skirtingus sveikatos sutrikdymus, sankcijoje nustatymas teismui suteikia galimybę skirti bausmę, atsižvelgiant į konkrečios veikos padarymo aplinkybes ir kaltininko asmenybę.

Skirdamas bausmę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą ir nustatydamas jos dydį teismas, visų pirma, atsižvelgia į padaryto nusikaltimo (skirtingo masto sveikatos sutrikdymo) pavojingumo laipsnį. Minėto LAT Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo 3 punkte pasakyta, jog vertindamas konkretaus nusikaltimo pavojingumo laipsnį, teismas atsižvelgia į kėsinimosi dalyko vertingumą, nusikaltimo padarymo būdą, laiką ir vietą, panaudotus įrankius ar priemones nusikaltimui padaryti, padarytos žalos dydį ir mastą, bendrininkavimo formą, nusikaltimo tikslus ir motyvus[72].

Taigi, skirdamas bausmę už padarytą sveikatos sutrikdymą, teismas turi įvertinti veikos padarymo būdą, panaudotus įrankius ar priemones, padarytos žalos dydį ir mastą, tikslus bei motyvus, kas lems paskirtosios bausmės dydį.

Analizuojant LAT nutartis, kuriose pasisakoma dėl bausmių skyrimo, teismai visada atsižvelgia į padaryto sveikatos sutrikdymo pavojingumo laipsnį: į sveikatos sutrikdymo mastą, jo padarymo būdą, vietą, laiką, panaudotus įrankius ar priemones, bendrininkavimo formą, tikslus bei motyvus. Teismai, nuosprendžiuose motyvuodami bausmės skyrimą už skirtingus sveikatos sutrikdymus, nurodo, kokiai nusikaltimų kategorijai BK 11 str. 3 – 6 d. prasme priskirtinas padarytas sveikatos sutrikdymas. Tai įtakoja, ar teismas paskirs bausmę artimesnę straipsnio, nustatančio baudžiamąją atsakomybę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, sankcijos minimumui ar maksimumui, ar vidurkiui.

Be to, tiek tai pačiai nusikaltimų kategorijai priskirtini sveikatos sutrikdymai, pvz. sunkūs (BK 135 str.), gali labai skirtis savo pavojingumu: tai lemia kilę padariniai, sveikatos sutrikdymo padarymo būdas, buvo ar ne naudojami atitinkami įrankiai (pvz.: peilis, kirvis) ar priemonės (pvz.: kaltininkas automobilio pagalba siekia tyčia sunkiai sutrikdyti asmeniui sveikatą, jį partrenkdamas einant gatve).

Tačiau dažnai teismai nuosprendžiuose detaliau nepasisako dėl nusikalstamos veikos pavojingumo, o tik nurodo, kad padarytas sveikatos sutrikdymas yra labai sunkus, apysunkis ar nesunkus nusikaltimas. Pvz. Vilniaus miesto 2 – ojo apylinkės teismo nuosprendžiu[73] M. B., kaltintam pagal BK 138 str. 2 d. 8 p. dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo dėl chuliganiškų paskatų, baudžiamoji byla pagal BK 38 str. nutraukta, kaltinamajam susitaikius su nukentėjusiuoju. Bausmės skyrimo motyvuose tik nurodoma, kad padarytas nesunkus sveikatos

[72] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bandruosius bausmių skyrimo pradmenis" // Teismų praktika, 1999, Nr. 12.
[73] Archyvinė baudžiamoji byla Nr. 1-0025-468/2005.

sutrikdymas dėl chuliganiškų paskatų yra apysunkis nusikaltimas (BK 138 str. 2 d. 8 p.), tačiau nekalbama nei apie konkrečius kilusius padarinius, apie veikos padarymo būdą ar kitas nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdinančias aplinkybes.

Be padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio, teismas, skirdamas bausmę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, taip pat atsižvelgia ir į kitas BK 54 str. 2 d. įtvirtintas aplinkybes: kaltės formą ir rūšį; motyvus ir tikslus; veikos stadiją; kaltininko asmenybę; asmens, kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes.

Vertinant kaltės formą, naujajame BK baudžiamoji atsakomybė už neatsargias veikas yra galima tik tada, kai tokia kaltės forma yra tvirtinta straipsnio dispozicijoje, numatančioje baudžiamąją atsakomybę už konkrečią veiką, todėl įstatymų leidėjas, jau formuluodamas konkretaus straipsnio dispoziciją, atsižvelgia į kaltės formą nustatydamas bausmės ribas už padarytą nusikalstamą veiką bei numatydamas arba ne alternatyvias bausmių rūšis.

BK numatyta baudžiamoji atsakomybė tik už sunkų (BK 137 str.) ir nesunkų (BK 139 str.) sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo. Palyginus tyčinio ir neatsargaus sveikatos sutrikdymo sankcijas, pastebimas didelis skirtumas: pvz. už sunkų sveikatos sutrikdymą, už kurį baudžiamoji atsakomybė numatyta BK 135 str. 1 d., teismas kaltininkui gali paskirti laisvės atėmimą iki 10 metų, tuo tarpu, už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo, už kurį baudžiamoji atsakomybė numatyta BK 137 str. 1 d., teismas kaltininkui gali paskirti ne tik laisvės atėmimą iki 3 metų, bet ir areštą. Taigi, minėtų BK specialiosios dalies straipsnių sankcijos parodo, jog labai skiriasi tyčinių ir neatsargių nusikalstamų veikų pavojingumas.

Be to, labai didelę reikšmę skiriant bausmę turi tiesioginės tyčios skirstymas į apibrėžtą ir neapibrėžtą, kadangi tai, jog asmuo veikė iš anksto suplanuotai ir siekė konkrečių padarinių, rodo kaltininko didesnį pavojingumą, todėl sveikatos sutrikdymas, padarytas tiesiogine apibrėžta tyčia turi būti baudžiamas griežčiau negu sveikatos sutrikdymas, padarytas tiesiogine neapibrėžta tyčia. Paprastai teismai už sveikatos sutrikdymą, padarytą nesant išankstinės, apgalvotos tyčios, skiria artimesnę laisvės atėmimo bausmės minimumui bausmę arba kitą straipsnio, nustatančio atsakomybę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, sankcijoje numatytą alternatyvią bausmės rūšį.

Itin svarbus momentas, į kurį teismas turi atsižvelgti individualizuodamas bausmę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, yra kaltininko asmenybė. Tai yra svarbi teisingos bausmės parinkimo sąlyga. Minėto LAT Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo 4 punkte
nurodyta, jog vertindamas nusikaltimą padariusiojo asmenybę, teismas turi skirti asmenybės požymius, kurie lemia asmens pavojingumą, ir požymius, kurie tam įtakos neturi[74]. Kaltininko pavojingumą nulemia požymiai, charakterizuojantys jį iki nusikalstamos veikos padarymų,

[74] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" // Teismų praktika, 1999. Nr. 12. P. 382.

nusikalstamos veikos padarymo metu ir po nusikalstamos veikos padarymo. Be to, kaip pasakyta minėtame LAT Senato nutarimo 4 punkte, parinkdamas bausmės rūšį ir dydį, teismas turi kreipti ypatingą dėmesį į tai, ar nusikaltimas padarytas atsitiktinai, ar dėl kitų asmenų įtakos arba nepalankiai susiklosčiusios situacijos, ar kaltininko antivisuomeninės nuostatos jau buvo susiformavusios iki nusikalstamo poelgio, o nusikaltimas buvo tik loginė kaltininko gyvenimo būdo išraiška.

Analizuojant LAT nutartis, kuriose nagrinėjami bausmės skyrimo klausimai, pastebima, kad didžiausią įtaką didesnės bausmės negu atsakomybę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą numatančioje straipsnio sankcijoje numatytam laisvės atėmimo bausmės vidurkiui arba laivės atėmimo bausmės pasirinkimui esant straipsnio sankcijoje numatytoms ir kitoms bausmių rūšims turi asmens ankstesni teistumai, administracinių nuobaudų buvimas bei nuolatinio darbo neturėjimas. Šios aplinkybės neigiamai charakterizuoja kaltininką, tuo tarpu neteistam ir nebaustam administracine tvarka, dirbančiam ir šeimą išlaikančiam, darbovietėje teigiamai charakterizuojamam asmeniui teismas paprastai skirią artimą laisvės bausmės minimumui arba su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę, jeigu tokia bausmės rūšis numatyta atitinkamo straipsnio, numatančio baudžiamąją atsakomybę už skirtingus sveikatos sutrikdymus, sankcijoje.

Pvz. nutartyje 2K-379/2005[75] LAT kolegija, iš dalies tenkindama nuteistojo A. M., pripažinto kaltu pagal BK 135 str. 1 d., kasacinį skundą, pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir apeliacinės instancijos teismo nutartį ir, vadovaudamasi BK 54 sr. 3 d., paskyrė jam laisvės apribojimą vieneriems metams ir šešiems mėnesiams. Nors A. M. pirmosios instancijos teismo už padarytą sunkų sveikatos sutrikdymą buvo nuteistas vienerių metų laisvės atėmimo bausme, kuri savo dydžiu yra artima BK 135 str. 1 d. sankcijos numatytam laisvės atėmimo bausmės minimumui, tačiau LAT kolegija konstatavo, kad paskirtoji laisvės atėmimo bausmė prieštarauja teisingumo principui BK 54 str. 3 d. prasme. Todėl LAT kolegija įvertinusi kaltininko asmenybę, t. y. tai, kad jis anksčiau nėra nusikaltęs, gyvena normalų gyvenimo būdą, visiškai prisipažino dėl padarytos veikos ir labai dėl to gailisi bei tai, jog nusikaltimas padarytas spontaniškai, nesant išankstinės tyčios, paskyrė jam laisvės apribojimo vieneriems metams ir šešiems mėnesiams bausmę.

Naujojo BK bendrojoje dalyje numatoma teismo pareiga skirtingai vertinti atvejus, kada asmuo pirmą kartą padaro nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą (BK 55 str.) ir kai daromi nusikaltimai yra logiškas asmens gyvenimo būdo padarinys (BK 56 str.)[76]. Tokiu būdu Baudžiamojo kodekso rengėjai atsižvelgė į kaltininko asmenybę ir nustatė, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu

[75] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-379/2005.
[76] G. Šulija. Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. 2003, Nr. 48. P. 166.

nesusijusią bausmę, jeigu tokia bausmė yra numatyta straipsnio sankcijoje. Tuo tarpu recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą teismas paprastai skiria laisvės atėmimo bausmę, o pavojingam recidyvistui – laisvės atėmimo bausmę, nemažesnę kaip straipsnio sankcijoje už padarytą veiką esančios bausmės vidurkis. Beje, apie bausmės skyrimą pirmą kartą nusikaltimą padariusiam asmeniui pasisakė ir LAT Senatas 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimo "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" Nr. 23 5 punkte, pabrėždamas, jog teismai turi siekti, kad asmenims, pirmą kartą padariusiems nesunkų nusikaltimą, nebūtų skiriama laisvės atėmimo bausmė, jei kaltininko pavojingumas nėra didelis ir bausmės tikslai gali būti pasiekti neatėmus laisvės ir neizoliavus jo nuo visuomenės[77].

Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu V. Š. nuteistas pagal BK 138 str. 1 d. už nesunkų sveikatos sutrikdymą trisdešimties parų areštu. Jam, kaip pirmą kartą nuteistam už nesunkaus nusikaltimo padarymą pagal BK 138 str. 1 d., kurio sankcija be laisvės atėmimo numato ir kitą alternatyvią bausmės rūšį – areštą, pirmosios instancijos teismas, vadovaudamasis BK 55 str., paskyrė su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę – areštą. Nuteistasis ginčijo jam paskirtąją bausmės rūšį apeliacine tvarka, tačiau jo skundas buvo atmestas. LAT kolegija nagrinėdama nuteistojo V. Š. kasacinį skundą dėl paskirtosios bausmės rūšie nutartyje 2K-711/2005[78] nurodė, kad areštas BK 55 str. prasme nėra laisvės atėmimo bausmė, todėl gali būti skiriama ir asmeniui pirmą kartą nuteistam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą. Savo atsakymą LAT kolegija motyvavo tuo, kad arešto bausmė numatoma už mažiau pavojingas veikas – baudžiamuosius nusižengimus, todėl būtų nelogiška daryti išvadą, kad tokia bausmė negali būti skiriama už tyčinio nusikaltimo padarymą nuteistam asmeniui.

Naujajame BK skiriant bausmę atsižvelgiama į tam tikros rūšies aplinkybes, t. y. į nusikalstamos veikos veikos stadiją bei asmens, kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį. Nors pareiga atsižvelgti į šias aplinkybes buvo įtvirtinta ir 1961 m. BK, tačiau naujojo BK rengėjai šią pareigą sukonkretino, BK 57 str. įtvirtindami bausmės skyrimą už rengimąsi ir pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, o BK 58 str. – bausmės skyrimą nusikalstamos veikos bendrininkams.

Tai, jog veika nutrūko rengimosi ar pasikėsinimo padaryti atitinkamą sveikatos sutrikdymą stadijoje teismas vertina skirtingai, kadangi šios dvi stadijos skiriasi nusikalstamų ketinimų įgyvendinimo laipsniu, todėl logiška, jog už pasikėsinimą padaryti atitinkamą sveikatos sutrikdymą skiriama griežtesnė bausmė negu už rengimąsi. Taip pat skiriant bausmę reikia atsižvelgti įkaltininko padarytų veiksmų pavojingumą bei priežastis, dėl kurių nusikalstama veika nebuvo pabaigta.

[77] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" // Teismų praktika, 1999. Nr. 12. P. 383.

[78] Kietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-711/2005.

Viena svarbiausių bausmės individualizavimo sąlygų yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių nustatymas. Naujojo BK 61 str. numatyta šių aplinkybių įtaka bausmės rūšiai ir dydžiui. Teismas, skirdamas bausmę už atitinkamą sveikatos sutrikdymą, visų pirma, motyvuotai parenka sankcijoje numatytą bausmės rūšį ir nustato pasirinktos bausmės rūšies vidurkį. Tada, įvertinęs atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių buvimą, jų pobūdį, kiekį bei tarpusavio santykį, paskiria konkrečią bausmę, skaičiuodamas nuo bausmės vidurkio.

Nors baudžiamajame įstatyme nėra konkrečiai nurodyta, kaip atsakomybę lengvinančios ar sunkinančios aplinkybės įtakoja bausmės dydį viena ar kita linkme, tačiau baudžiamosios teisės teorija nurodo šias bausmių skyrimo, kada yra atsakomybę lengvinančių ar sunkinančių aplinkybių, taisykles[79]: jeigu byloje yra tik atsakomybę lengvinančios aplinkybės, bausmė skiriama ne didesnė už sankcijos vidurkį; jeigu byloje yra tik atsakomybę sunkinančios aplinkybės, bausmė skiriama ne mažesnė už sankcijos vidurkį; jeigu byloje yra abiejų rūšių aplinkybių, jų reikšmė skiriant bausmę turi būti įvertinta atsižvelgiant į jų pobūdį, kiekį bei tarpusavio santykį.

LAT nutartimi Nr. 2K-507/2004[80] atmetė nuteistosios R. P. kasacinį skundą, kuriuo ji kreipėsi dėl baumės dydžio, kadangi, kaip nurodoma kasaciniame skunde, pirmosios instancijos teismas, pripažindamas ją kalta pagal BK 135 str. 1 d. ir nuteisdamas penkerių metų laisvės atėmimo bausme, paskyrė per griežtą bausmę. Tačiau LAT kolegija nurodė, kad skirdamas bausmę, teismas bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų, įtvirtintų BK 54 str., nepažeidė. Teismas atsižvelgė tiek į atsakomybę lengvinančią aplinkybę (prisipažino padariusi nusikaltimą ir nuoširdžiai gailėjosi), tiek į sunkinančią aplinkybę (nusikalto apsvaigusi nuo alkoholio) ir paskyrė padaryto nusikaltimo sankcijoje numatytos bausmės (laisvės atėmimui iki dešimties metų) vidurkį.

Taigi, teismai teisingai įvertina kaltininko atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, į kurias atsižvelgia skirdami bausmę.

Baudžiamojo kodekso rengėjai, įtvirtindami atskirame BK 61 str. atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių įtaką bausmės rūšiai ir dydžiui, teismams nustatė pareigą kiekvienu atveju individualizuoti skiriamą bausmę, nes tik tokia bausmė gali daryti pozityvią įtaką kaltininkui.

Be to, naujojo BK 61 str. 4 d., vadinamoji skatinamojo pobūdžio norma, skatina kaltininko teigiamą elgesį, nustatydama visą eilę sąlygų (savanorišką prisipažinimą padarius nusikaltimą, nuoširdų gailėjimąsi, aktyvų padėjimą išaiškinti), tame tarpe ir atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, kurioms esant teismas privalo skirti ne didesnę laisvės atėmimo bausmę kaip BK straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą numatytos laisvės atėmimo bausmės

[79] A. Drakšienė. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. 1995, Nr. 29. P. 21.
[80] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinę byla Nr. 2K-507/2004.

vidurkis arba su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę, jeigu tokia bausmės rūšis numatyta BK straipsnio sankcijoje.

Kadangi visi sveikatos sutrikdymai yra nusikaltimai, už kuriuos jų straipsnių sankcijose numatyta laisvės atėmimo bausmė, o už kai kuriuos iš jų – tai yra vienintelė sankcijoje įtvirtinta bausmė, kaltininkai, padarę atitinkamą sveikatos sutrikdymą, turėtų būti suinteresuoti prisipažini bei padėti atskleisti nusikaltimą. BK 61 str. 4 d. esanti norma turėtų skatinti teigiamą, palankų teisingumui vykdyti kaltininko elgesį[81], dėl ko turėtų trumpėti skiriamos laisvės atėmimo bausmės trukmė, o tuo pačiu, ir švelnėti baudžiamoji politika.

3. 2. Baudžiamoji atsakomybė realiai neatliekant bausmės

Be realiai atliekamos bausmės, kuri yra pagrindinis baudžiamosios atsakomybės realizavomo būdas, baudžiamoji atsakomybė gali būti realizuojama ir realiai bausmės neatliekant, t. y. atidedant paskirtosios bausmės vykdymą (BK 75 str.), o taip pat bausmės nepaskiriant ir atliedžiant nuo bausmės dėl ligos (BK 76 str.), taip pat pritaikius amnestijos aktą ir atleidžiant nuo visos ar dalies bausmės (BK 78 str.).

Analizuodami baudžiamąją atsakomybę už skirtingo masto sveikatos sutrikdymus BK ir teismų praktikoje, plačiau aptarsime paskirtos laisvės atėmimo bausmės vykdymą, kadangi Lietuvoje viena populiariausia baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma visdar išlieka laisvės atėmimo bausmės skyrimas arba jos vykdymo atidėjimas.

BK 75 str. įtvirtintas bausmės vykdymo atidėjimas, išreiškiantis bausmės individualizavimo bei jos ekonomijos principus, lyginant su senojo 1961 m. BK 47^1 str., nors ir numato galimybę jį taikyti tik nuteistiems laisvės atėmimo bausme, bet kartu praplečia jo taikymo sąlygas: nėra reikalavimo, kad asmuo laisvės atėmimo bausme būtų nuteistas pirmą kartą, be to, nereikalaujama, kad atidedant paskirosios bausmės vykdymą, asmuo būtų atlyginęs bent 1/3 nusikaltimu padarytos žalos. Taigi, naujajame BK išplėsta bausmės vykdymo atidėjimo taikymo galimybė paskatino teismus dažniau atidėti paskirtąją laisvės atėmimo bausmę.

BK 75 str. numato tam tikras sąlygas ir pagrindus, kuriems esant teismas gali atidėti paskirtosios laisvės atėmimo bausmės vykdymą: visų pirma, nusikaltimai, už kuriuos asmuo nuteistas laisvės atėmimo bausme turi atitikti BK 75 str. 1 d. nurodytų nusikaltimų kaltės formas bei kategorijas; antra, už padarytus nusikaltimus paskirtos bausmės savo trukme turi atitikti 75 str. 1 d. nurodytas jų trukmės sąlygas. Tačiau be šių formalių bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų, baudžiamasis įstatymas numato, jog bausmės vykdymas gali būti atidėtas, jeigu teismas

[81] Jurisprudencija. 1998, Nr. 10 (2). P. 47.

nusprendžia, jog yra pakankamas pagrindas manyti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo.

Kaip matome, nustatyti, ar yra pakankamas pagrindas atidėti bausmės vykdymą, kada padaryti nusikaltimai atitinka BK 75 str. nustatytas kategorijas bei bausmės trukmę, yra išimtinė teismo teisė, kurią jis realizuoja atsižvelgdamas į visą eilę aplinkybių, tokių kaip: kaltinamojo asmenybė, jo vaidmuo darant nusikaltimą, padaryto nusikaltimo pavojingumas. Į kokias aplinkybes teismas turėtų atsižvelgti skirdamas bausmės vykdymo atidėjimą taip pat yra įvardyta LAT Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo "Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą" Nr. 25 5 punkte: įvertindamas byloje esančius duomenis apie kaltininko asmenybę, teismas ypatingą dėmesį kreipia į tai, kaip bausmės vykdymas paveiks kaltininko teigiamus socialinius ryšius (kaltininkas neteks nuolatinio darbo, galimybės baigti mokslą ar įgyti specialybę, nebus kam prižiūrėti sergančių asmenų ar invalidų)[82].

Analizuojant bausmės vykdymo atidėjimo taikymą už skirtingo masto sveikatos sutrikdymus, reikia pažymėti, jog šie nusikaltimai žmogaus sveikatai, išskyrus BK 135 str. numatytą sunkų sveikatos sutrikdymą, pagal savo kaltės formą bei kategorijas atitinka BK 75 str. nustatytą vieną iš sąlygų – yra neatsargūs, apysunkiai arba nesunkūs BK 11 str. prasme.

Tačiau teismai pagal BK 75 str. atidėdami paskirtosios laisvės atėmimo bausmės vykdymą visdar daro klaidas nustatydami, ar kaltininko padaryti nusikaltimai atitinka BK 75 str. 1 d. įtvirtintas bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas, susijusias su padarytų nusikaltimų kategorijomis BK 11 str. prasme ir kaltės forma bei numatytu paskirtosios laisvės atėmimo bausmės dydžiu. Dažnai šias klaidas, kada netinkamai pritaikomas BK 75 str. ir dėl to pažeidžiamas baudžiamasis įstatymas, tenka taisyti LAT.

Pvz., LAT nutartimi Nr. 2K-98/2005[83] tenkino Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pavaduotojos kasacinį skundą. Vienas šio skundo padavimo motyvų buvo susijęs su netinkamu BK 75 str. taikymu, kadangi pirmosios instancijos teismas R. D, pripažino kaltu pagal BK 135 str. 1 d. už sunkų sveikatos sutrikdymą ir vadovaudamasis BK 54 str. 3 d., nuteisė vienerių metų laisvės atėmimo bausme. Pritaikius BK 75 str., laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas dvejiems metams.

LAT kolegija pažymėjo, kad BK 54 str. 3 d. ir BK 75 str. yra visiškai nesusiję, todėl taikydamas bausmės vykdymo atidėjimą, teismas privalėjo vadovautis tik BK 75 str. Be to, teismas neatsižvelgė į tai, kad R. D. padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas (BK 135 str. 1 d.) priskiriamas prie sunkių nusikaltimų BK 11 str. prasme, o už sunkų tyčinį nusikaltimą teismas negali taikyti laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo pagal BK 75 str.

[82] Lietuvos Aukščiausiojo Teimo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą" // Teismų praktika, 2000. Nr. 13. P. 273.
[83] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-98/2005.

Ar egzistuos sekanti bausmės vykdymo atidėjimo sąlyga, t. y. ar paskirtosios bausmės už sveikatos sutrikdymus atitiks BK 75 str. nustatytus bausmių dydžius, priklausys tik nuo teismo valios, kurią jis įgyvendins nuosprendžiu paskirdamas bausmę ar bausmes už atitinkamus sveikatos sutrikdymus. Vertinant tyčinių bei neatsargių apysunkių ir nesunkių nusikaltimų kategorijoms (BK 136 – 140 str.) priskiriamų sveikatos sutrikdymų straipsnių sankcijų vidurkius, kurie yra atskaitos taškas skiriant bausmę, galime teigti, jog nesant byloje atsakomybę sunkinančių aplinkybių, kurios galėtų įtakoti didesnės negu sankcijos vidurkis bausmės skyrimą, teismo paskirta laisvės atėmimo bausmė už konkretų sveikatos sutrikdymą, savo trukme atitiks BK 75 str. nustatytą sąlygą, susijusią su paskirtosios laisvės atėmimo bausmės trukme.

Beje, reikia pažymėti, jog kai kurių straipsnių, numatančių baudžiamąją atsakomybę už skirtingus sveikatos sutrikdymus, sankcijose, t. y. BK 137 str. 1 d., 138 str. 1 d., 138 str. 1, 2 d., 140 str. 1 d, be laisvės atėmimo bausmės yra numatytos ir kitos alternatyvių bausmių ryšys, todėl teismas asmeniui, pripažintam kaltu išvardytų nusikaltimų padarymu, visų pirma, turėtų apsvarstyti su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės skyrimą, o tik tada skirti laisvės atėmimo bausmę ir atidėti jos vykdymą.

Tačiau teismai labai dažnai net nesvarsto galimybės paskirti straipsnio sankcijoje numatytą su laisvės atėmimu nesusijusią alternatyvią bausmę ir atideda asmeniui paskirtosios laisvės atėmimo bausmės vykdymą, nors paskirtoji laisvės atėmimo bausmė bei teistumas, net ir jos vykdymo atidėjimo laikotarpiu, išlieka. Vilniaus miesto 2 – ojo apylinkės teismo nuosprendžiu Nr. 1-680-312/2005[84] R. D. pripažintas kaltu pagal BK 38 str. 1 d. ir nuteistas 10 mėnesių laisvės atėmimu. Pritaikius BK 75 str. paskirtosios laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas vieneriems metams šešiems mėnesiams, nustatant BK 75 str. 2 d. nurodytus įpareigojimus. BK 138 str. 1 d. sankcija be laisvės atėmimo bausmės numato šias alternatyvias bausmių rūšis – laisvės apribojimą ar areštą, todėl pirmiausia teismas turėjo apsvarstyti galimybę paskirti su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę.

Taip pat tik nuo teismo valios priklausys, ar jis, esant visoms BK 75 str. išvardytoms sąlygoms, nustatys, jog yra pakankamas pagrindas manyti, jog už sveikatos sutrikdymą paskirtos laisvės atėmimo bausmės tikslai bus pasiekti be realaus jos atlikimo. Vertinant atsakomybę sunkinančių aplinkybių įtaką bausmės vykdymo atidėjimui, laikomasi nuomonės, jog kaltininko atsakomybę sunkinančių aplinkybių buvimas nėra kliūtis taikyti bausmės vykdymo atidėjimą, tačiau teismas turėtų papildomai motyvuoti, kodėl esant tokioms aplinkybėms bausmės vykdymas atidedamas arba ją atsisakoma atidėti[85].

[84] Archyvinė baudžiamoji byla Nr. 1-680-312/2005.
[85] Prapiestis J. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 403.

Teismai dažnai neįvertina visų aplinkybių, sudarančių pakankamą pagrindą manyti, kad už sveikatos sutrikdymą paskirtos laisvės atėmimo bausmės tikslai bus pasiekti be realaus jos atlikimo. LAT nutartyje Nr. 2K-120/2005[86] atmetė nuteistojo K. J. kasacinį skundą, kuriuo jis prašė švelninti paskirtą trejų metų laisvės atėmimo bausmę už nesunkų sveikatos sutrikdymą dėl chuliganiškų paskatų, kadangi apeliacinės instancijos teismas pakeitė pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir panaikino paskirtosios laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimą. LAT savo sprendimą motyvavo tuo, kad teismas, pagal BK 75 str. atidėdamas paskirtos bausmės vykdymą, turi atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, o kaltininko asmenybės įvertinimas tokiu atveju įra vienas iš svarbesnių faktorių. Šiuo atveju pirmosios instancijos teismas atsižvelgė tik į K. J. atsakomybę lengvinančias aplinkybes, tačiau nevertino kitų svarbių jo atsakomybę charakterizuojančių požymių. Tačiau tai tinkamai padarė apeliacinės instancijos teismas, su kurio išvadomis sutinka ir LAT kolegija.

3. 3. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – ypatingas baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdas

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra specifinis baudžiamosios atsakomybės realizavimo būdas. Skirtingai negu realizuojant baudžiamąją atsakomybę paskiriant bausmę arba atleidžiant nuo bausmės, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, skiriasi baudžiamosios atsakomybės turinio elementai. Paskiriant asmeniui bausmę arba atleidžiant asmenį nuo bausmės, be nuosprendžio, kuris yra būtinas baudžiamosios atsakomybės turinio elementas, visada egzistuoja paskirtos bausmės faktas, kuri gali būti arba realiai atliekama, arba jos vykdymas atidėtas, arba atleidžiama nuo bausmės dėl ligos ar pritaikius amnestijos aktą. Tuo tarpu atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, teismas, vadovaudamasis BPK 303 str. 1 ir 4 d., nuosprendžiu nutraukia baudžiamąją bylą, esant BK 36 – 40 str. numatytiems atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindams. Taigi, šiuo teismo nuosprendžiu nepaskiriama bausmė už nusikalstamą veiką, todėl nėra ir baudžiamajai atsakomybei būtino jos turinio elemento – bausmės, o kadangi nėra bausmės, nėra ir teistumo.

Todėl apibendrinus galima teigti, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės skiriasi nuo baudžiamosios atsakomybės savo turinio elementais: atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jam nepaskiriama bausmė, dėl ko nėra ir teistumo kaip kriminalinės bausmės pasekmės. Taigi, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – tai asmens, teismo pripažintu kaltu nusikaltimo padarymu, sąlyginis arba besąlyginis atleidimas nuo tų pasekmių, kurios sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį, t. y. bausmės ir teistumo[87].

[86] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinė byla Nr. 2K-120/2005.
[87] Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 375.

Baudžiamosios teisės teorija atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis pagal savo turinį skirsto į sąlygines ir besąlygines.

Besąlyginės yra tokios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, po kurių pritaikymo baudžiamieji teisiniai santykiai dėl nusikalstamos veikos padarymo baigiasi, o asmuo vėliau negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, tuo tarpu sąlyginės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys nustato kaltininkui tam tikrus reikalavimus, kuriuos įvykdžius baigiasi baudžiamieji teisiniai santykiai dėk nusikaltimo padarymo.

Kalbant apie asmens, pripažinto kaltu padarius atitinkamą sveikatos sutrikdymą, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, reikia išskirti šią sąlyginę atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formą – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.).

Šią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formą išskyrėme iš kitų todėl, kad sveikatos sutrikdymai, o ypač nesunkūs (BK 138 str.) ir nežymūs bei fizinio skausmo sukėlimas (BK 140 str.), taip pat sveikatos sutrikdymai, padaryti dėl neatsargumo (BK 137 ir 139 str.) ne tik atitinka BK 38 str. numatytų nusikalstamų veikų kategorijas BK 11 str. prasme (yra neatsargūs, nesunkūs arba apysunkiai), bet ir priskiriami toms nusikalstamoms veikoms, kurios ypač dažnai padaromos asmeninių santykių sferoje buitinių konfliktų metu, kuriuos išprovokuoja menkavertė dingstis. Kadangi dažnai kaltininkas ir nukentėjusysis asmuo vienas kitą pažįsta, o fizinis smurtas tebūna pykčio ir kitų neigiamų emocijų išraiška, yra galimybė kaltininką atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 str. pagrindu, jeigu jis įvykdo šiame straipsnyje nustatytas sąlygas.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju teismų praktikoje gana dažnai taikomas padarius nesunkų (BK 138 str.) ar nežymų sveikatos sutrikdymą bei sukėlus fizinį skausmą (BK 140 str.). Pvz., Vilniaus miesto 2 – ojo apylinkės teismo nuosprendžiu[88] M. G., kaltintas pagal BK 140 str. 2 d., nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. atleistas, kadangi teismas nustatė visas BK 38 str. esančias atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, t. y. 1) kaltininkas prisipažino padaręs nusikalstamą veiką; 2) savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo; 3) susitaikė su nukentėjusiuoju arba juridinio asmens atstovu arba valstybės institucijos atstovu; 4) yra pagrindas manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Reikia pritarti tokiai teismų praktikai, kada padarius neatsargiems, nesunkiems ar apysunkiems nusikaltimams priskirtinus sveikatos sutrikdymus, kaltininkas atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį. BK 38 str. numatyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju, kaip ir kitų atleidimo nuo

baudžiamosios atsakomybės rūšių, tikslas yra netaikyti bausmių tiems asmenims, kurie padarė nedidelio pavojingumo nusikaltimus, ir juos sulaikyti nuo tolesnės nusikalstamos veikos tik įspėjimu[89]. Šio instituto taikymas yra vienas iš baudžiamąją politiką apibūdinančių rodiklių, todėl augantis asmenų, atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. ar kitas atleidimo rūšis numatančius BK bendrosios dalie straipsnius, skaičius atskleistų švelnėjančios praktinės baudžiamosios politikos tendencijas.

[89] V. Piesliakas. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Jurisprudencija.1999, Nr. 13 (5). P. 70.

Išvados

1. Ypatingą susirūpinimą kelia kiekvienais metais vis augantis sveikatos sutrikdymų skaičius, nes šiais nusikaltimais pažeidžiama viena svarbiausių baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių greta žmogaus gyvybės: jei 1995 m. tokių veikų užregistruota 970, tai 2004 m. – 4230. Analizuojant sveikatos sutrikdymų vidinę kiekybinę struktūrą, daugiausia padaroma sunkių (BK 135 str.) ir nesunkių (BK 138 str.) sveikatos sutrikdymų. Likusių sveikatos sutrikdymų kitimo tendencijos buvo netolygios.

2. Naujasis BK numato trijų rūšių sveikatos sutrikdymų sudėtis: sunkaus (BK 135 str.), nesunkaus (BK 138 str.) ir nežymaus (BK 140 str.). Sveikatos sutrikdymų sąvoka yra platesnė už iki tol egzistavusią kūno sužalojimų sąvoką, kadangi apima ir tokią žalą sveikatai, kuri nesusijusi su žmogaus organizmo anatominio vientisumo, kūno audinių, organų pažeidimu ar jų fiziologinių funkcijų sutrikdymu, kaip antai žmogaus susargdinimas sunkiai pagydoma arba ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia žmogaus gyvybei arba labai sutrikdančia žmogaus psichiką.

3. Sveikatos sutrikdymų sudėtys skiriasi savo objektyviaisiais požymiais, kurių pagrindu ir yra atribojamos. Pagrindiniai atribojimo kriterijai yra šie: a) padarinių, konkrečiai įvardytų baudžiamajame įstatyme, atsiradimas; b) sveikatos sutrikdymo trukmė. Be to, BK 135 – 140 str. įtvirtintos dispozicijos, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už sveikatos sutrikdymus, yra blanketinės, t. y. jose tik nurodomi bendriausi sveikatos sutrikdymų požymiai, tačiau jų turinys atskleistas kitame teisės norminiame akte – LR Sveikatos apsaugos ministro, LR Teisingumo ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakyme "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo". Šiose taisyklėse nurodyti sveikatos sutrikdymo masto nustatymo medicininiai kriterijai.

4. Nustatinėjant subjektyviuosius sveikatos sutrikdymo požymius, viena pagrindinių problemų yra tyčios atribojimas nuo neatsargumo. Šios kaltės rūšys skiriasi skirtingu psichiniu santykiu su veika ir padariniais, kuris nustatomas atsižvelgiant į objektyvių aplinkybių visumą (smūgių skaičių, jų lokalizaciją, nusikalstamų veiksmų intensyvumą, panaudotus įrankius ar priemones, veiksmų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius), o ne tik į atsiradusius padarinius bei kaltininko subjektyvų suvokimą. Teismai privalo atidžiai įvertinti minėtas aplinkybes ir tik tuomet spręsti apie tyčios ar neatsargumo buvimą asmens veikoje.

5. Sveikatos sutrikdymai kaip nusikalstamos veikos padariniai yra numatyti ir kitų veikų (BK 149, 150, 176, 180, 181, 281 str.) sudėtyse, todėl susiduriama su normų konkurencija. Kalbant apie visumos ir dalies normų konkurenciją, teismams daugiausia problemų iškilo dėl to, kad 2000 m. BK nenumatė kvalifikuotos plėšimo sudėties (BK 180 str.), susijusios su sunkiu sveikatos surikdymu, todėl reikėjo spręsti, ar sunkus sveikatos sutrikdymas padarytas plėšimo

metu turi būti vertinamas kaip padarytas dėl savanaudiškų paskatų ir kvalifikuojamas kaip BK 135 str. 2 d. 8 p. ir BK 180 str. 1 d. sutaptis. Šiuo klausimu pasisakė LAT nutartyje Nr. 2K-583/2005 ir 2003 m. lapkričio 28 d. konsultacijoje B3-309, kur nurodė, kad plėšimas, padarytas iki 2003 m. gegužės 1 d. ir susijęs su sunkaus kūno sužalojimo padarymu, turi būti perkvalifikuojamas į 2000 m. BK 135 str. 1 d. ir BK 180 str. 1, 2 ar 3 d., priklausomai nuo kvalifikuojančių požymių buvimo. Tuo tarpu plėšimas, susijęs su sunkaus sveikatos sutrikdymo padarymu, jeigu jis buvo padarytas po 2003 m. gegužės 1 d., kvalifikuojamas pagal 2000 m. BK 135 str. 2 d. 9 p. ir BK 180 str. 1, 2 ar 3 d., priklausomai nuo kvalifikuojančių požymių buvimo.

6. Sprendžiant bendrosios ir specialiosios normos konkurenciją, teismams iškilo problemų dėl baudžiamajame įstatyme susidariusios spragos: nei už eismo saugumo taisyklių pažeidimą, sukėlusį nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 281 str.), nei už darbų saugos teisės aktų reikalavimų pažeidimą, sukėlusį pavojingus padarinius (BK 176 str.), t.y. mirtį ar sveikatos sutrikdymus, nebuvo numatyta baudžiamoji atsakomybė. Tačiau 2003 m. liepos 4 d. įstatymu minėti BK straipsniai buvo papildyti. Iškilusią tarpinio įstatymo problemą teismai sprendė taikydami bendrąją normą - veikas kvalifikavo kaip atitinkamus sveikatos sutrikdymus. Ir nors specialioji norma atspindi specifinį reguliuojamų santykių pobūdį, tokiais atvejais reikia taikyti bendrąją sveikatos sutrikdymų normą, nes asmuo, padaręs pavojų visuomenei keliančią ir dėl įstatymo leidėjo klaidos baudžiamajame įstatyme nenumatytą veiką, negali likti nenubaustas.

7. Nors naujajam BK bausmių skyrimo sistema buvo patobulinta, konkrečiai nurodant, į ką teismai turi atsižvelgti esant tam tikroms aplinkybėms (asmuo pirmą kartą teistas, recidyvistas, nusikalstamos veikos bendrininkai, rengimasis ar pasikėsinimas padaryti nusikalstamą veiką), taip pat įvardijant atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių reikšmę skiriant bausmę, tačiau teismai nepakankamai dėmesio skiria nuosprendžių motyvavimui. Nors nuosprendžio bausmės skyrimo motyvuose ir nurodoma, į kokias BK 54 str. 2 d. esančias aplinkybes teismas atsižvelgė skirdamas bausmę, tačiau šios aplinkybės, ypač susijusios su nusikalstamos veikos pavojingumo laipsniu ir kaltininko asmenybe, nedetalizuojamos, nenurodoma, kaip būtent jos pasireiškė ir įtakojo paskirtosios bausmės rūšį ir dydį. Todėl teismai turėtų neapsiriboti bendro pobūdžio teiginiais, o konkrečiai nurodyti minėtų aplinkybių įtaką.

8. Viena iš baudžiamosios atsakomybės realizavimo priemonių realiai neatliekant bausmės yra BK 75 str. numatytas bausmės vykdymo atidėjimas. Nors BK 75 str. esančios bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos ir pagrindai įtvirtinti pakankamai aiškiai, teismai taikydami minėtą normą daro klaidų. Visų pirma, atideda paskirtosios bausmės vykdymą, kada padarytas sveikatos sutrikdymas nei pagal savo kategoriją BK 11 str. prasme, nei pagal paskirtos laisvės atėmimo bausmės dydį neatitinka BK 75 str. esančių sąlygų. Antra, teismai BK 75 str. taiko arba netaiko nenustatę, ar yra šios normos taikymo pagrindai, t. y. ar bausmės tikslai bus pasiekti realiai

neatliekant bausmės. Čia lemiamą reikšmę turi kaltininko asmenybės įvertinimas, kuriam teismai skiria nepakankamai dėmesio. Minėtos klaidos susiję su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu, todėl teismų klaidas savo nutartyse ištaiso LAT.

9. Kadangi BK 135 str. už sunkų sveikatos sutrikdymą numato vienintelę bausmės rūšį – laisvės atėmimą, šiose bylose teismai skirdami bausmę kartais vadovaujasi BK 54 str. 3 d., nes šis nusikaltimas dažnai padaromas spontaniškai, tarpasmeninių konfliktų metu, kurį dažnai išprovokuoja nukentėjusysis, nesant išankstinės tyčios. Esant tokioms aplinkybėms, net ir baudžiamojo įstatymo numatytam minimaliam laisvės atėmimo dydžiui artima bausmė gali prieštarauti teisingumo principui. Tokiais atvejais teismai skirdami bausmes vadovaujasi BK 54 str. 3 d. ir motyvuotai skiria švelnesnę bausmę negu straipsnio sankcijoje esantis laisvės atėmimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė medžiaga

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741;
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 1961, Nr. 18-147;
3. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112-3099;
4. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro, Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23 d. įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 "Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo" // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357;
5. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 balandžio 28 d. įsakymas Nr. 226/49 "Dėl ilgalaikio ir pastovaus darbingumo netekimo (invalidumo) nustatymo tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

II. Vadovėliai ir monografijos

1. Ancelis P., Andriuškevičienė R., Bandzevičienė R. ir kt. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. Vilnius: LTU, 2002.
2. Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2001.
3. Pavilonis V. Baudžiamoji teisė: specialioji dalis, 1 knyga. Vilnius: Eugrimas, 2001.
4. Pėstininkas A. Nusikaltimai asmeniui. Vilnius, 1984.
5. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. Vilnius, 1996.
6. Prapiestis J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
7. Nocius J. Nusikaltimai žmogui. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998.
8. Борзакова Г. Н., Комисарова В. С. и др. Курс уголовного право: особенная часть, том 3. Москва: Зерцало-м, 2002.
9. Ваумина Т. И. Волостнов П. А. и др. Уголовное право: особенная часть. Москва: Норма-инфора. м, 1998.
10. Гаухман Л. Д., Коладкин. Л. М. Уголовное право: часть общая, часть особенная. Мотсква: Юриспруденция, 1999 (2).

11. Игнатов А. И., Красиков Ю. А. и др. Уголовное право России: особенная часть, том 2. Москва: Норма-инфора. м, 1999.
12. Истомин А. Ф. Особенна ячасть уголовного право: альбом в схемах. Москва: Норма-инфора. М, 1998.
13. Ковалев М. И., Козаченко И. Я. Уголовное право: общая часть. Москва: Норма-инфора. М, 1998 (3).
14. Кудрябцева В. Н., Наумова А. В. Уголовное право России: особенная часть. Москва: Юрист, 2003.
15. Рарога А. И. Российское уголовное право: общая частъ. Москва, 2003 (1).

III. Periodiniai leidiniai

1. Babachinaitė G. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje // Jurisprudencija. 1999, Nr. 12 (4).
2. Babachinaitė G. Socialiniai pokyčiai ir nusikalstamumas. Teisinės valstybės link // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2000, Nr. 15 (7).
3. Drakšas R. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje // Teisė. 2003, Nr. 47. (5)
4. Drakšienė A. Bausmių skyrimo ribos // Teisė. 1995, Nr. 29. (7)
5. Jatkevičius A. Smurtinio nepilnamečių nusikalstamumo samprata // Teisė. 1999, Nr.33 (4).
6. Jovaišas K. Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui // Teisės problemos. 1997, Nr. 2.
7. Kiškis G. Nusikaltimų prieš žmogų subjektyvinės pusės nustatymas // Teisės apžvalga. 1992, Nr. 2.
8. Milinis A. Nužudymų kvalifikavimo problemos teismų praktikos pavyzdžiu // Teisė. 2003, Nr. 48.
9. Pavilonis V. Baudžiamosios teisės normų konkurencija // Teisės problemos. 1996, Nr. 2.
10. Piesliakas V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Jurisprudencija. 1999, Nr. 13 (5). (8)
11. Piesliakas V. Bausmių sistema Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte // Teisė. 1992, Nr. 26. (6)
12. Piesliakas V. Kaltė ir jos nustatymas // Socialistinė teisė. 1986, Nr. 4.
13. Piesliakas V. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 45 (37). (30)

14. Piesliakas V. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso principinės nuostatos ir baudžiamoji politika // Jurisprudencija. 1998, Nr. 10 (2). (10)
15. Šulija G. Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė. 2003, Nr. 48. (4)

IV. Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis" // Teismų praktika, 1999. Nr. 12.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą" // Teismų praktika, 2000. Nr. 13.
3. LAT 2004 m. birželio 18 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybės bylose // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas "Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose" // Teismų praktika, 2004. Nr. 22.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinės bylos: Nr. 2K-204/2001; Nr. 2K-300/2002; Nr. 2K-53/2003; Nr. 2K-654/2003; Nr. 2K-670/2003; Nr. 2K-684/2003; Nr. 2K-712/2003; Nr. 2K-753/2003; Nr. 2K-807/2003; Nr. 2K-191/2004; Nr. 2K-216/2004; Nr. 2K-311/2004; Nr. 2K-377/2004; Nr. 2K-404/2004; Nr. 2K-439/2004; Nr. 2K-473/2004; Nr. 2K-507/2004; Nr. 2K-510/2004; Nr. 2K-515/2004; Nr. 2K-586/2004; Nr. 2K-627/2004; Nr. 2K-629/2004; Nr. 2K-15/2005; Nr. 2K-34/2005; Nr. 2K-69/2005; Nr. 2K-98/2005; Nr. 2K-120/2005; Nr. 2K-141/2005; Nr. 2K-237/2005; Nr. 2K-306/2005; Nr. 2K-360/2005; Nr. 2K-379/2005; Nr. 2K-472/2005; Nr. 2K-583/2005; Nr. 2K-711/2005.
6. Kitos baudžiamosios bylos: Nr. 1-0004-35/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-0025-468/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-0029-468/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-0036-369/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-542-497/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-680-312/05; Baudžiamoji byla Nr. 1-698-468/05.

V. Interneto svetainės

1. http://www.lat.litlex.lt;
2. http://www.nplc.lt.

Santrauka

“Sveikatos sutrikdymai ir baudžiamoji atsakomybė už juos”

Sąvokos: *sveikatos sutrikdymai; baudžiamoji atsakomybė; sveikatos sutridymo sudėtis; baudžiamosios atsakomybės priemonės; kvalifikavimas; bausmė; kitos su baudžiamosios atsakomybės realizavimu susiję priemonės.*

Nusikaltimai žmogaus sveikatai pažeidžia vieną svarbiausią baudžiamojo įstatymo saugomų vertybių – sveikatą. Todėl vienas pagrindinių baudžiamosios teisės uždavinių yra šias veikas kriminalizuoti ir nustatyti baudžiamąją atsakomybę už jas.

Darbe “Sveikatos sutrikdymai ir baudžiamoji atsakomybė už juos” išsamiai išanalizuotos sveikatos sutrikdymų sudėtys, baudžiamosios atsakomybės už šias veikas priemonės ir pagrindinės kylančios problemos įsigaliojus naujajam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui.

Darbo tikslas – atskleisti su sveikatos sutrikdymų kvalifikavimu ir baudžiamąja atsakomybe už šias veikas susijusias problemas, kadangi įsigaliojęs naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas įnešė nemažai naujovių tiek įvesdamas naują “sveikatos sutrikdymų” sąvoką, tiek reformuodamas bausmių skyrimo nuostatas. Pagrindinės problemos būtų šios: nusikalstamų veikų atribojimas ir kvalifikavimas pasikeitus baudžiamajam įstatymui, bausmės skyrimo bei kitų su baudžiamosios atsakomybės realizavimu susijusių nuostatų taikymas teismų praktinėje veikloje.

Minėtas problemas iliustruoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos pavyzdžiai, kuriuose ištaisomos teismų klaidos, susijusios su netinkamu baudžiamojo įstatymo pritaikymu, o ypač – neteisingos bausmės paskyrimu.

Pateiktoms problemoms spręsti rekomenduotina formuoti vienodą teismų praktiką bausmių skyrimo klausimais, kas užtikrintų asmenų lygybę įstatymui.

Summary

"Health disturbances / bodily injuries and Criminal Liability for them"

Definitions: *health disturbances / bodily injuries; criminal liability; the structure of health disturbance; measures of criminal liability; qualifications; penalty; other provisions related to the execution of criminal liability.*

Criminal offences against human health violate one of the most important values protected by the Criminal Law – people's health. That is why criminalizing this kind of act and defining its criminal liability is one of the main aims of the Criminal Law.

This Final Theses *Health Disturbances / bodily injuries and Criminal Liability for them* presents a detailed analysis of the structures of health disturbances, measures of criminal liability for these acts, and main problems that arise after the new Criminal Code of the Republic of Lithuania has come into force.

The main objective of the Theses is to reveal the problems related to the qualification of health disturbances and criminal liability for them as the new Criminal Code of the Republic of Lithuania has raised a number of novelties both by the introduction of a new concept *Health Disturbances/bodily injuries* and reformation of the penalty imposing provisions. The Theses distinguish the following problems: delimitation of criminal acts and their qualification after the changes of the Criminal Law, penalty imposition and application of other provisions related to the execution of criminal liability in the court practice

The above problems are illustrated by the examples of the practice of the Supreme Court of Lithuania which corrects the court made mistakes related to the inappropriate application of the Criminal Law, and especially the incorrect penalty imposition.

It is recommended to establish equal court practice of penalty imposition, which could ensure all citizen equality to the law.